

Lənkəran Dövlət Humanitar Kolleci

Musiqi və Təsviri İncənəsət Şöbəsi

Azərbaycan Xalq Musiqisinin Əsasları **MÜHAZİRƏLƏR**

Müəllim: İskəndərova Günay Abasət qızı
isgenderova.gun@yandex.ru

MÜHAZİRƏ №1

Mövzu №1 Azərbaycan xalq musiqisinin öyrənilməsinin əsasları.

Plan:

1. *Azərbaycan xalq musiqisi haqqında məlumat.*
2. *Əsas müddəalar.*

Azərbaycan ladlarının qurulma qanunlarını və bu qanunlar əsasında əmələ gələn mənəli melodiyaları elmi-nəzəri cəhətdən təhlil etmək üçün Azərbaycan xalq musiqisinin əsas cəhətlərini yaxından öyrənmək lazımdır. O əsas cəhətlər bunlardır:

- I. Səs sistemi.
- II. Tetraxordların birləşmə üsulları.
- III. Azərbaycan ladları səsqatarının qurulma qaydaları.
- IV. Azərbaycan ladlarının əmələgəlmə qaydaları.

Yuxanda göstərilən cəhətləri xüsusi öyrənməyən musiqişünas Azərbaycan xalq musiqisinin tədqiqi, sahəsində düzgün elmi nəticələr çıxarmaqda və xalq musiqi yaradıcılığının bu və ya başqa nümunəsinin əsl bədii dəyərini təyin etməkdə çətinlik çəkəcəkdir. Xalq üçün aydın bir musiqi dilində əsər yazmaq istəyən bəstəkar isə xalq ladlarına musiqi bəstələmək qanunlarını əsaslı surətdə bilmədən, çox çətin ki, dinləyicilərin yüksək bədii tələbini ödəyə bilsin. Başlanğıcı (mövzu) eyni və sonu (kadans) müxtəlif olan 11 musiqi nümunəsi göstərək.

Bu musiqi parçalarının lad əsasını təyin etmək tələb olunur.

The image displays six musical staves, numbered 1 through 6, each showing a rhythmic pattern in 2/4 time signature. The patterns are written in treble clef and consist of eighth and sixteenth notes, often grouped together. The first staff (1) starts with a quarter rest followed by a quarter note, then a series of eighth notes. The second staff (2) starts with a quarter rest followed by a quarter note, then a series of eighth notes. The third staff (3) starts with a quarter rest followed by a quarter note, then a series of eighth notes. The fourth staff (4) starts with a quarter rest followed by a quarter note, then a series of eighth notes. The fifth staff (5) starts with a quarter rest followed by a quarter note, then a series of eighth notes. The sixth staff (6) starts with a quarter rest followed by a quarter note, then a series of eighth notes, and ends with a quarter note and a quarter rest.

1, 2, 3, 4, 5, 6 və 7-ci misalların birinci üç xanəsində melodiya hər dəfə eynilə təkrarlanır, iki axırncı xanədə və kadanslar müxtəlifdir. Yuxandakı misalların bu və ya başqa lada aid olması da bu kadanslara əsasən təyin olunur.

8,9, 10 və 11-ci misalların hər birində əvvəlinci iki xanə yenə də təkrar olunur, axırncı üç, misalın re tonu ilə qurtarmasına baxmayaraq, axırncı üç, xanə lad elamətinə görə biri-birindən fərqlənir. 1-ci misal «Segah» ladının «Mübərriqə» adlı şöbəsində (birinci üç xanə) başlanıb «Rast» ladında (iki axırncı xanə) bitir.

2, 3, 4, 5, 6 və 7-ci misallar yenə də 1-ci misaldakı kimi «Segah» ladının haman şöbəsində başlanıb aşağıdakı şəkillərdə bitir: 2-ci misal «Şur» ladında, 3-cü «Segah» ladının «Şikəsteyi-fars» şöbəsində, 4-cü «Şur» ladının «Zəmin-xara» şöbəsində, 5-ci «Segah» ladının «Şikəsteyi-fars» şöbəsində, 6-cı «Şur» ladının «Bayatı-kürd» şöbəsində; 7-ci misal «Segah» ladından «Çahargah» ladına keçid təşkil edən (modulyasiya) musiqi parçasından ibarətdir.

8, 9, 10 və 11-ci misallardakı melodiyalar avaz etibarilə yuxandakılardan tamamilə fərqlənir.

8-ci misal tamamilə «Bayatı-Şiraz» ladına aiddir; 9-cu misal «Şüştər», 10-cu misal «Çahargah» və 11-ci isə «Hümayun» üstündədir.

«Rast», «Şur», «Segah», «Şüştər», «Çahargah», «Bayatı-Şiraz» və «Hümayun» Azərbaycan musiqisinin yeddi əsas ladıdır.

Bunlardan Azərbaycanda ən çox yayılanlar «Şur» və «Segah»dır. Azərbaycan xalq mahnıları, rəqs havaları və sairə musiqi formalarının çoxu bu iki ladda qurulmuşdur. «Rast», «Şüştər», «Çahargah» və «Bayatı-Şiraz» da geniş yayılmış laddlardır. Hamısından az işlənən «Hümayun»dur.

Bədii-ruhi təsir cəhətindən «Rast» dinləyicidə mərdlik və gümrahlıq hissi, «Şur» şən, lirik əhvali-ruhiyyə, «Segah» məhəbbət hissi, «Şüştər» dərin kədər, «Çahargah» həyəcan və ehtiraz «Bayatı-Şiraz» qəmginlik, «Hümayun» isə «Şüştər»ə nisbətən daha dərin bir kədər hissi oyadır.

Bu əsas laddardan başqa, xeyli yayılmış əlavə laddar və lad şöbələri də vardır ki, bunlara misal olaraq aşağıdakıları göstərmək mümkündür: «Şahnaz», «Sarənc», «Bayatı-kürd», «Hicaz», «Qatar» və s. Bunların sayı 70-dən çoxdur.

Musiqişünasların fikrincə, musiqi mədəniyyətinin müəyyən inkişaf mərhələsində olması ilə bir-birindən fərqlənən bir çox xalqlarda, məsələn, misirlilərdə, çinlilərdə, hindlilərdə, ərəblərdə və yunanlarda laddarın ümumi miqdarı (musiqiyə aid hesablama sistemindən asılı olmayaraq) 84-dür.

Yeddi əsas Azərbaycan ladının 12 pərdəli xromatik qammanın hər bir tonunda qurulması da 84 rəqəmini əmələ gətirir.

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №2

Mövzu №2 Azərbaycan xalq musiqi tarixinin inkişafı.

Plan:

1. Xalq musiqisində əməyi olan tarixi şəxslər.
2. Dünya şöhrətli bəstəkarlar.

Azərbaycan xalq musiqisi əsaslarının öyrənilməsi Azərbaycan musiqi sənətinin daha artıq yüksəlişi üçün çox əhəmiyyətli olmaqla bərabər, Azərbaycan musiqişünaslığı sahəsindəki elmi-tədqiqat və musiqi nəzəriyyəsi işlərinin də mühüm bir cəhətidir.

Yaxın Şərqlə xalqları musiqisinin nəzəri və əməli inkişafı tarixində başlıca yeri dünyada məşhur olan iki nəfər Azərbaycan alimi, nəzəriyyəçi, musiqişünas tutur; Səfiyəddin-Əbdülmömin ibn Yusif-əl Urməvi (XIII əsr) və Əbdülqadir Mərağai (XIV əsr).

Azərbaycanın XIX əsr musiqişünas alimi Nəvvab Mir Möhsün Hacı Seyid Əhməd oğlu Qarabaği (Şuşadan) özünün «Vüzuhül-ərqam» («Musiqi istilahlarının şərh») adlı kitabında yuxarıda göstərilən alimlərin əsərlərinə istinad edərək, Yaxın Şərqlə xalqlarının qədim musiqisindən bəhs edir.

Bir qismi Avropa dillərinə tərcümə edilmiş bu əsərlərdən görünür ki, Yaxın Şərqlə xalqlarının musiqi mədəniyyəti XIV əsrə doğru özünün yüksək səviyyəsinə çatmış və on iki sütunlu, altı bürclü «bina» (dəstgah) şəklində iftixarla ucalmış və onun zirvəsindən dünyanın bütün dörd tərəfi: Əndəlisdən Çinə və Orta Afrikadan Qafqaza qədər geniş bir mənərə görünmüşdür. Bu «musiqi mədəniyyəti sarayının» tikilişində qədim yunan musiqi nəzəriyyəsini yaxşı bilən və hərtərəfli bilik sahibi olan Əbu Nəsr Farabi, Avropada Avitsenna adı ilə məşhur olan alim-mütəfəkkir Əbu Əli Sina, Əlkindi və başqaları iştirak etmişlər.

Musiqi binasının möhkəm təməlini təşkil edən 12 sütun 12 əsas muğamı və 6 bürclə isə 6 avazatı təmsil edirdi. 12 əsas muğam bunlar idi: Üşşaq, Nəva, Bəsəlik, Rast, Əraq, İsfahan, Zirəfkənd, Büzürk, Zəngülə, Rəhavi, Hüseyni və Hicaz.

6 avazat isə Şahnaz, Mayə, Səlmək, Novruz, Kərdaniyə, Güvəştdən ibarət idi.

XIV əsrin axırlarına doğru baş verən ictimai, iqtisadi və siyasi dəyişikliklərlə əlaqədar olaraq, bu möhtəşəm musiqi «binasının» divarları əvvəllər çatlamış və sonralar isə büsbütün uçub dağılmışdır.

Yaxın Şərqlə xalqları uçub dağılmış bu «musiqi binasının» qiymətli «parçalarından» istifadə edərək, özlərinin «lad tikinti» ləvazimatı ilə hər xalq ayrılıqda özünəməxsus səciyyəvi üslubda yeni «musiqi bari-kahi» tikmişdir. Təbiidir ki, 12 klassik muğamın adları və həmçinin bu muğamların özləri də böyük dəyişikliklərə uğramışdır: əvvəllər müstəqil hesab olunan muğamlar bəzi xalqlarda şöbə halına keçir və yaxud əksinə, əvvəllər şöbə hesab olunan musiqi sonralar müstəqil muğama çevrilir. Yəni də bu qayda ilə, muğam və onun şöbələrinin eyni adları ayrı-ayrı xalqlarda müxtəlif mənə ifadə edirdi. İndiyədək zamanın və hadisələrin sarsıdıcı təsirinə qarşı möhkəm duran yeganə muğam «Rast»dır. Bu muğam kökünün möhkəm və məntiqli olması onun adının mənasına tamamilə uyğun gəlir. «Rast» düz, doğru deməkdir. Qədim musiqişünaslar «Rast»ı muğamların anası adlandırırdılar. «Rast» muğamı yalnız öz adını və səsqatarını deyil, hətta öz mayə (tonika) ucalığını da zəmanəmizə qədər mühafizə etmişdir. Bütün Yaxın Şərqlə xalqlarında «Rast» muğamının quruluşu və mayə ucalığı eynidir. Bu mayə kiçik oktavın sol səsinə ibarətdir. Aşağıdakı müqayisədən aydın olur ki, indi bizim kiçik oktavın solu adlandırdığımız ton hələ antik dövrdə «Rast» ladinin ucalığını göstərmiş. Ərəb İrandan və Avropa musiqişünaslarına görə, qədim yunanlar yeddi səma cisimlərindən hər birinin Pifaqor tərəfindən icad edilmiş 7 tondan birinə müvafiq olduğunu zənn edirlərmiş.

O tonlar bunlardır:

Yunanca:	Ərəb — İrandan
1. <i>mi</i> — Ay	1. Nəva
2. <i>fa</i> — Merkuri ¹	2. Bəsəlik
3. <i>sol</i> — Venera ²	3. Rast
4. <i>lya</i> — Günəş	4. Əraq
5. <i>si</i> — Mars ³	5. Üşşaq
6. <i>do</i> — Yupiter ⁴	6. Zirəfkənd
7. <i>re</i> — Saturn ⁵	7. Rəhavi

Bu ənənə hələ qədim zamanlardan Şərqlə məlum idi. Qədim Şərqlə ölkələri musiqisində rəqəm nəzəriyyəsinə böyük diqqətlə yanaşırdılar. Burada rəqəm magiyasına böyük diqqət ilə

yanaşırdılar. Qədim yunan alimləri, o cümlədən Pifaqor və onun davamçıları bu mənada Şərqi ənənələrinin tərəfdarları idilər. Başqa bir yunan alimi Platon rəqəm konsepsiyasına istinad edərək «qübbələr harmoniyası» haqqında nəticələr əldə etmişdir. Belə ki, o, planetlər arasındakı

məsafəni rəqəm nisbəti vasitəsilə müəyyənləşdirdi. Bu məsafələr intervallara bərabər idi (qeyd edək ki «qübbələr harmoniyası» haqqında nəzəriyyə Qədim Şərqdə yaranmışdır). Nəticədə, əgər Yer ətrafında hərəkət edən Ayı 1, Günəşi 2 saysaq, onda Aydan Günəşə qədər olan məsafə bərabərdir oktavaya ($\frac{2}{1}$). Günəşdən sonra Venera hərəkət edir, demək Venera ilə Günəşin əlaqəsi bərabərdir kvintaya ($\frac{3}{2}$). Və beləliklə, növbəti məsafələr bunlardır: Merkuri ilə Venera arasında kvarta ($\frac{4}{3}$), Mars ilə Venera arasında oktava ($\frac{8}{4}$), Yupiter ilə Mars arasında bir ton ($\frac{9}{8}$), Saturn ilə Yupiter arasında oktava və böyük seksta ($\frac{27}{9} = \frac{3}{1}$).

Gördüyümüz kimi, hətta göydəki planetlər müəyyən musiqi köklənməsinə malikdir, və bu köklənmənin nəticəsində tonların münasibəti 1:2:3:4:8:9:27 heptaxordunu yaradır.

Bu ənənə Orta əsr Şərq musiqi nəzəriyyəsində də öz əksini tapmışdır. Belə ki, orta əsr nəzəriyyəçiləri intervalları təyin edərək oktavanın $\frac{2}{1}$, kvintanın $\frac{3}{2}$, kvartanın $\frac{4}{3}$, böyük tonun $\frac{9}{8}$, kiçik tonun təqribən $\frac{10}{5}$, kiçik yarımtonun təqribən $\frac{16}{15}$ nisbətlərdə olduğunu göstərmişlər.

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №3

Mövzu № 3 Azərbaycan xalq musiqisinin əsas cəhətləri. Səs sistemi.

Plan:

- 1.Orta əsr Şərq nəzəriyyəsi.*
- 2.Diyezli və bemollu səsdüzümü*

Orta Əsr Şərq nəzəriyyəçiləri kiçik intervallara xüsusi diqqətlə yanaşırdılar. Bu onunla əlaqədar idi ki, Şərq musiqisində hətta ölçüsü 10 sentə bərabər olan intervallar da mövcuddur. XIII əsirdə Urməvi intervallar sistemini bir qədər sadələşdirmiş və unifikasiya etmişdir. Onun təqdim etdiyi sistemdə oktava intervalı çərçivəsində qurulan səsdüzümü 17 pərdədən ibarətdir və burada ən kiçik interval 24 sentə bərabərdir. Z. Səfərovanın yazdığına görə «alimin qurduğu və təqdim etdiyi 17 pilləli səs qatırı özündə həm Pifaqor və həm də natural sistemlərin xüsusiyyətlərini birləşdirib uyğunlaşdırdı».

Həqiqətən də, 17 pilləli səsdüzümü Pifaqorun yaratdığı musiqi sistemində də öz əksini tapıb. Lakin sonralar, bərabər temperasiyanın nəticəsində səsdüzümün ən kiçik intervalı yarım ton olur. Buna görə də oktavada mümkün olan səslərin maksimal sayı on ikidir.

Musiqişünasların fikrincə, müasir «Şərq musiqisində» (Azərbaycan musiqisini də buraya daxil edirlər) butöv və yarım tondan başqa $\frac{1}{3}$ və $\frac{1}{4}$ ton da vardır. Bu iddia ən kiçik intervalı yarım ton olan Azərbaycan xalq musiqisinə aid edilə bilməz. Avropa musiqisində olduğu kimi, Azərbaycan musiqisində də oktava 7 diatonik və 12 xromatik pərdədən ibarətdir. Fərq ancaq bundadır ki, Avropa musiqisindəki oktavada pərdələr müntəzəm, Azərbaycan musiqisində isə qeyri-müntəzəm temperasiya olunmuşdur. Ona görə də temperasiyalı musiqi alətlərində (xüsusilə fortepianoda) Azərbaycan havaları ifa olunduqda, xüsusilə tersiya və seksta tonlarının ucalığında bəzi uyğunsuzluqlar hiss olunur; Azərbaycan musiqisində böyük tersiya temperasiya tersiyasına nisbətən qısa, kiçik tersiya isə temperasiya tersiyasına nisbətən genişdir. Yarımton temperasiyalıdan genişdir. Fərq təxminən bir koma qədərdir.

Qalan tonlardan xüsusilə kvarta və kvinta, demək olar ki, uyğun gəlirlər. Azərbaycan çalğı aləti tarın hər simi üzərində birinci oktavada 17 pərdə göstərilməsinə gəldikdə, qeyd etməliyik ki, bu 17 pərdə hər bir oktavada vardır. Məsəl üçün, fortepianodakı hər bir oktavada 7 sadə, 5 diyezli və 5 də bemollu səs vardır ki, bunların də cəmi $7+5+5=17$ -dir. Diyezli və bemollu səslər eyni dil (klaviş) vasitəsilə göstərilir.

Tarın ikinci oktavasında da eyni vəziyyət alınır; burada da enharmonik bərabər səslər pərdəşırı göstərilir. Buradan aydın olur ki, temperasiyalı səslərə müəyyən dərəcədə alışdıqda Azərbaycan melodiylarının temperasiyalı alətlərdə ifa olunması pis təəssürat oyatmaz. Tersiya tonlarının fortepianoda bir qədər uyğunsuz səslənməsi artırılmış sekundanın (tara nisbətən) daha dolğun, relyefli səslənməsilə əvəz olunur. Orta əsr dövrü musiqi elminin geniş inkişafı ilə səciyyələnilir.

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №4

Mövzu № 4 Tetraxordlar. Azərbaycan xalq musiqisində tetraxordların birləşmə üsulları

Plan:

1. Zəncirli, qovuşuq.
2. Orta yarım ton, bir ton.

Yaxın Şərqi müasir lad sistemi ilə Avropa lad sistemi antik musiqi məktəblərinin nailiyyətləri üzərində qurulub. Lakin əsası oktava diapazonlu səs sıraları olan Avropa sistemindən fərqli olaraq Yaxın Şərq musiqisində ladların diapazonu müxtəlif ola bilər. Məsələn, Azərbaycan lad səs sıralarının ən qıssası yeddi, ən uzununu isə on bir səsdən ibarətdir. Özbək, türkmən, tacik ladlarının səs sıraları isə iki oktava diapazonuna qədər uzana bilər.

Azərbaycan ladlarının səs qatları tetraxordların yəni biri-birinin ardınca gələn dörd diatonik pərdənin birləşmələrindən qurulur.

Tetraxordlar xalis kvarta həcmində olarsa – xalis, artırılmış kvarta həcmində olarsa – artırılmış və əskildilmiş kvarta həcmində olarsa – əskildilmiş adlanırlar.

Tetraxordlar dörd üsul ilə birləşdirilə bilər: Birinci üsul — zəncirli birləşmədir; burada alt tetraxordun axırncı tonu eyni zamanda üst tetraxordun birinci tonu olduğuna görə bu iki tetraxord arasında xalis prima intervalı əmələ gəlir. Musiqi nəzəriyyəsinə aid tədris kitablarında buna **qovuşuq birləşmə** deyilir.

İkinci üsul — yanaşı birləşmədir; burada alt tetraxordun axırncı tonu ilə üst tetraxordun birinci tonu böyük sekunda intervalı (**ayrı birləşmə**) təşkil edir.

Üçüncü üsul — orta yarımton vasitəsilə birləşmədir; burada alt tetraxordun axırncı tonu ilə üst tetraxordun birinci tonu kiçik tersiya intervalı təşkil edir.

Dördüncü üsul — orta ton vasitəsilə birləşmədir; burada alt tetraxordun axırncı tonu ilə üst tetraxordun birinci tonu böyük tersiya intervalı təşkil edir.

Birləşdirilmiş tetraxordlar quruluşca bərabər və qeyri-bərabər ola bilər.

Bərabər tetraxordların birləşməsi səs qatları sıralarında pərdələrin konsekvant qaydada ardıcılığını yaradır. Bərabər quruluşlu xalis tetraxordların birinci üsul ilə birləşməsi ardıcıl xalis kvartalar sırasından ibarət səs qatları əmələ gətirir.

Misal üçün:

Bərabər quruluşlu xalis tetraxordların ikinci üsul ilə birləşməsi, ardıcıl xalis kvintalar sırasından ibarət səs qatları əmələ gətirir:

Bərabər quruluşlu xalis tetraxordların üçüncü üsul ilə birləşməsi ardıcıl kiçik sekstalar sırasından ibarət səs qatları əmələ gətirir:

Bərabər quruluşlu xalis tetraxordların dördüncü üsul ilə birləşməsi ardıcıl böyük sekstalar sırasından ibarət səsqatarı əmələ gətirir:

Mövzu № 5 Azərbaycan ladları səsqatarının qurulma qaydaları.

Plan:

1. Təşkil olunması.
2. Ton tərkibləri.

Azərbaycan ladlarının səsqatarlarının əsasını təşkil edən tetraxordlar aşağıdakı müxtəlif şəkillərdə olur:

- 1 – 1- 1/2 əsas
- 1 – 1/2 - 1 əlavə
- 1/2 - 1 – 1 əlavə
- 1/2 - 1 – 1 əskildilmiş
- 1/2 - 1 1/2 - 1/2 artırılmış sekondalı

Qeyd etməliyə ki, tərkibində yarım tonun olmaması nəticəsində pərdələrinin funksional münasibəti aydın olmadığı üçün 1 — 1 — 1 formulu ilə qurulan üçton tetraxordun heç bir pərdəsi musiqi ifadələri və kadanslarının yaxşı tamamlanmasına yol vermir. Ona görə də səsqatarı b ə r a b ə r tetraxordlardan qurulan Azərbaycan ladlarında büsbütün üçton yoxdur.

Bu beş tetraxordun hər biri, nəzəri surətdə dörd üsuldən biri ilə birləşə bilər, lakin bu birləşmələrdən alınan 20 səsqatarının ancaq müəyyən qismi Azərbaycan ladlarını təşkil etməyə yarayır.

Əsas Azərbaycan ladlarının səsqatarları bərabər (eyni quruluşlu) tetraxordların birləşməsindən əmələ gəlir. Əsas Azərbaycan ladlarını əmələ gətirmək üçün nəzərdə tutulan səsqatarlarında iki şərt gözlənilməlidir:

1. Quruluşda ciddi konsekvant qayda, yəni səsqatarları ardıcıl xalis kvartala r və ya xalis kvintalar, böyük və ya kiçik sekstalar sırasından təşkil olunmalıdır.

Xalis kvartalar quruluşlu ladlar: rast, şur, segah.

Xalis kvintalar quruluşlu ladlar: şüştər, çahargah.

Kiçik sekstalar quruluşlu lad: bayatı-şiraz.

Böyük sekstalar quruluşlu lad: hümayun

2. Səsqatarın pərdələri üçton əmələ gətirməməlidir.

Əsas Azərbaycan ladlarının səsqatarlarını qurmaq üçün tetraxord seçərək onun hər pərdəsindən yuxarıya və ya aşağıya doğru xalis kvartala r və ya xalis kvintalar və i.a. qurmaq lazımdır. Əgər alınan səsqatarında üçton yoxdursa, o əsas Azərbaycan ladlarından birinin əsasını təşkil edə bilər.

Əlavə Azərbaycan ladlarının səsqatarları bərabər olmayan tetraxordların birləşməsindən əmələ gəlir.

Bərabər olmayan tetraxordlar birləşməsi aşağıdakı formullarla göstərilə bilər:

- 1) 1-1- 1/2 + 1 - 1/2 -1
- 2) 1-1- 1/2 + 1/2 - 1 -1
- 3) 1-1- 1/2 + 1/2 - 1 -1 /2

- 4) $1-1-1/2 + 1/2 - 1 1/2 - 1 1/2$
- 5) $1-1/2-1 + 1 - 1-1/2$
- 6) $1-1/2 - 1 + 1/2 - 1 - 1$
- 7) $1-1/2 - 1 + 1/2 - 1 - 1/2$
- 8) $1-1/2 - 1 + 1/2 - 1 1/2 - 1/2$
- 9) $1/2 - 1 - 1 + 1 - 1 - 1/2$
- 10) $1/2 - 1 - 1 + 1 - 1/2 - 1$
- 11) $1/2 - 1 - 1 + 1/2 - 1 - 1/2$
- 12) $1/2 - 1 - 1 + 1/2 - 1 1/2 - 1/2$
- 13) $1/2 - 1 - 1/2 + 1 - 1 - 1/2$
- 14) $1/2 - 1 - 1/2 + 1/2 - 1 - 1$
- 15) $1/2 - 1 - 1/2 + 1 - 1/2 - 1$
- 16) $1/2 - 1 - 1/2 + 1/2 - 1 1/2 - 1/2$
- 17) $1/2 - 1 1/2 - 1/2 + 1 - 1 - 1/2$
- 18) $1/2 - 1 1/2 - 1/2 + 1 - 1/2 - 1$
- 19) $1/2 - 1 1/2 - 1/2 + 1/2 - 1 - 1$
- 20) $1/2 - 1 1/2 - 1/2 + 1/2 - 1 - 1/2$

Əgər bu formulların hər birini tetraxordların dörd birləşmə üslubuna tətbiq etsək, onda 80 müxtəlif səsqatırı alınır. Ancaq bu formullardan 40cü və 17-cisi Azərbaycan ladlarına tətbiq oluna bilər ki, bu halda da tetraxordlar ikinci üsul ilə (yanaşı) birləşir.

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №6

Mövzu №6 Ladların əmələ gəlmə qaydaları

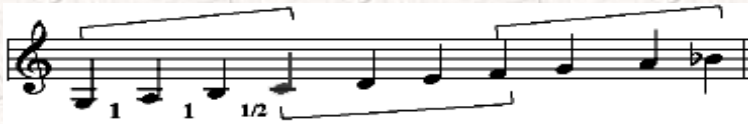
Plan:

1. Səsqatırları.
2. Mayə haqqında

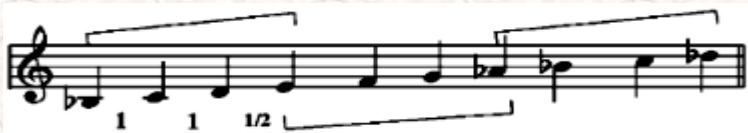
Səsqatırlarında pərdələrin funksional münasibətləri müəyyənləşməmiş olsa, o yenə də bir səsqatırı olaraq qalır. Əgər pərdələrdən biri mayə vəziyyətini alarsa, o zaman başqa pərdələrin də funksional vəziyyəti müəyyənlişir və səsqatırı lada çevrilir.

1. Əsas ladlar

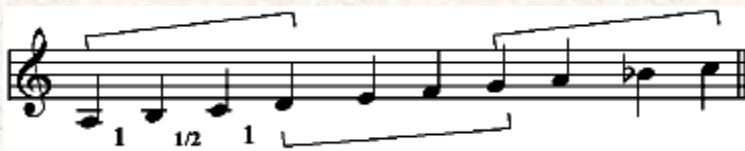
Əsas Azərbaycan ladlarından «Rast»ı əmələ gətirmək üçün hər hansı bir tondan $1 — 1 — 1/2$ formulu üzrə tetraxord qurmaq lazımdır. Sonra buna birinci (qovuşuq) birləşmə üsulu ilə bir yuxarıdan və bir də aşağıdan bərabər tetraxordlar birləşdirilməlidir. Əmələ gələn səsqatırlarında orta tetraxordun birinci pərdəsi «mayə» adlanıb ladda tonika vəzifəsini görür: birinci oktavadakı do mayəli «Rast» ladı:

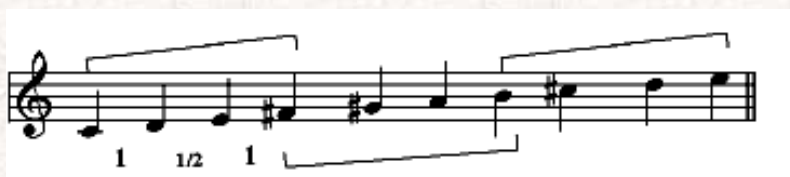
Birinci oktavadakı mi-bemol mayəli «Şur» ladı:

Əsas Azərbaycan ladlarından «Şur»u əmələ gətirmək üçün $I - \frac{1}{2} - 1$ formulu üzrə tetraxord qurmaq lazımdır. Bu tetraxordun birinci pərdəsi «Şur» ladinin mayəsi olacaqdır. Sonra buna birinci (qovuşuq) birləşmə üsulu ilə bir yuxarıdan və bir də aşağıdan bərabər tetraxordlar birləşdirilməlidir; məsələn: birinci oktavadakı re mayəli «Şur» ladı:

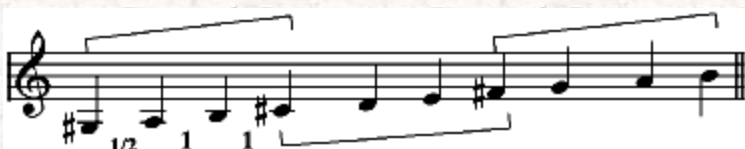
Birinci oktavadakı fa diyez mayəli «Rast» ladı:

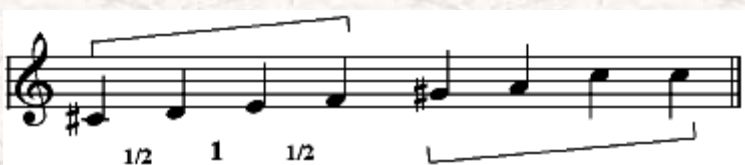
Əsas Azərbaycan ladlarından «Segah»ı əmələ gətirmək üçün $\frac{1}{2} - 1 - 1$ formulu üzrə tetraxord qurmaq lazımdır. Bu tetraxordun birinci pərdəsi «Segah» ladinin mayəsi olacaqdır. Sonra buna birinci birləşmə üsulu ilə bir yuxarıdan və bir də aşağıdakı bərabər tetraxordlar birləşdirilməlidir; məsələn: birinci oktavadakı mi mayəli «Segah» ladı:

Birinci oktavadakı do diyez mayəli «Segah» ladı:

Əsas Azərbaycan ladlarından «Şüştər»i əmələ gətirmək üçün $\frac{1}{2} - 1 - \frac{1}{2}$ formulu üzrə əksildilmiş tetraxord qurub, ona yuxarıdan ikinci usul ilə (yanaşı birləşmə — artırılmış sekunda intervalı) bərabər tetraxord birləşdirmək lazımdır; məsələn: birinci oktavadakı lya mayəli «Şüştər» ladı:

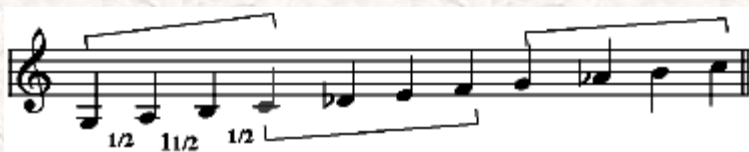

Birinci oktavadakı sol mayəli «Şüştər» ladı:

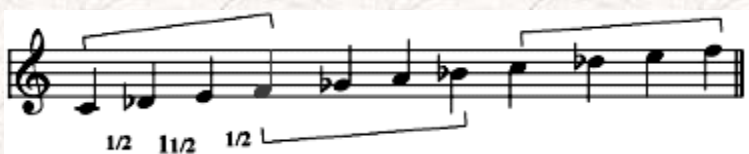

Əsas Azərbaycan ladlarından «Çahargah»ı əmələ gətirmək üçün $\frac{1}{2} — 1 \frac{1}{2} — \frac{1}{2}$ formulu üzrə tetraxord qurmaq lazımdır. Bu tetraxordun birinci pərdəsi ladın mayəsi olacaqdır. Sonra buna ikinci üsul ilə (yanışı birləşmə — böyük sekunda intervalı) bir bərabər tetraxord yuxarıdan və birinci üsul ilə (qovuşuq birləşmə) bir bərabər tetraxord aşağıdan birləşdirilməlidir.

Birinci oktavadakı do mayəli «Çahargah» ladı:

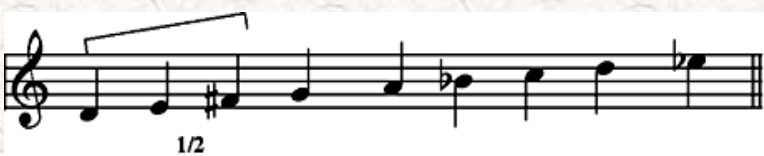

Birinci oktavadakı fa mayəli «Çahargah» ladı:

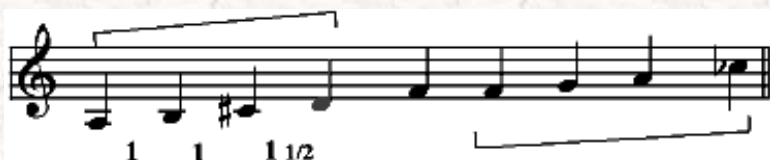

Əsas Azərbaycan ladlarından «Bayatı-Şiraz»ı əmələ gətirmək üçün $1 — I — \frac{1}{2}$ formulu üzrə tetraxord qurmaq lazımdır. Bu tetraxordun axırıncı (dördüncü) pərdəsi ladın mayəsi olur. Sonra buna üçüncü üsul ilə (orta yarım ton vasitəsilə) bir bərabər tetraxord birləşdirilməlidir.

Birinci oktavadakı sol mayəli «Bayatı-Şiraz» ladı:

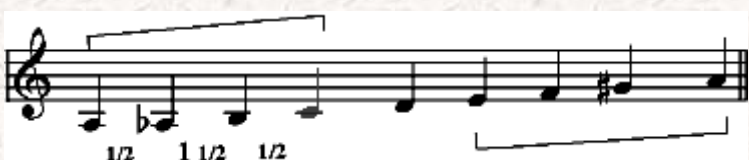

Birinci oktavadakı re mayəli «Bayatı-Şiraz» ladı:

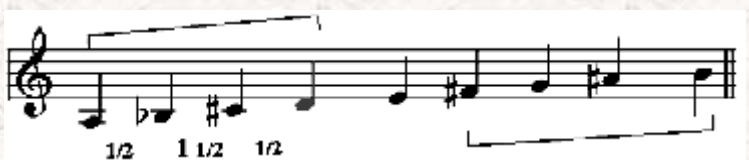

Əsas Azərbaycan ladlarından «Hümayun»u əmələ gətirmək üçün $\frac{1}{2} — 1 \frac{1}{2} — \frac{1}{2}$ formulu üzrə tetraxord qurub ona dördüncü üsul ilə (orta ton vasitəsilə) yuxarıdan bərabər tetraxord birləşdirilməlidir. Bu ladın iki mayəsi vardır ki, bunlar alt və üst tetraxordların dördüncü pərdəsindən ibarətdir.

Birinci oktavadakı do və lya mayəli «Hümayun» ladı:

Birinci oktavadakı re və si mayəli «Hümayun» ladı:

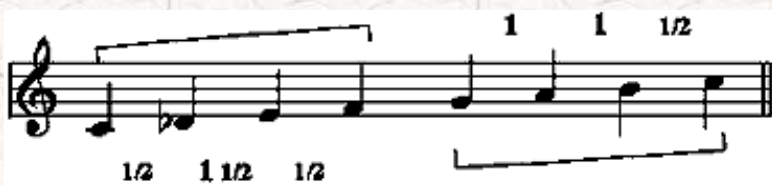

2. Əlavə ladlar.Əlavə laddardan olan «Şahnaz»ı əmələ gətirmək üçün $I - 1 - \frac{1}{2}$ formul üzrə qurulmuş tetraxorda ikinci üsul ilə (yanaşı birləşmə) yuxarıdan $\frac{1}{2} - 1 - \frac{1}{2} - \frac{1}{2}$ formulu üzrə bir tetraxord birləşdirmək lazımdır; məsələn:

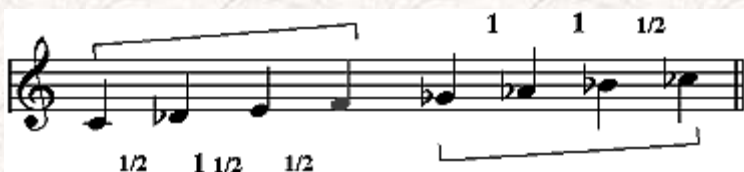
Bu ladin öz mayəsi yoxdur; «Şahnaz» ladi üstündə yazılan melodiyların kadansları alt tetraxordun hər bir pərdəsində, xüsusən onun ikinci pərdəsində tamamlana bilər.

İkinci növ əlavə «Çahargah» ladinı əmələ gətirmək üçün $\frac{1}{2} - 1 - \frac{1}{2} - \frac{1}{2}$ formulu üzrə qurulmuş tetraxorda ikinci üsul ilə (yanaşı birləşmə) yuxarıdan $1 - 1 - \frac{1}{2}$ formulu üzrə qurulmuş tetraxord birləşdirmək lazımdır; məsələn:

Alt tetraxordun birinci pərdəsi ikinci növ «Çahargah» ladinın mayəsi olacaqdır.

Əlavə laddardan olan «Sarənc»i əmələ gətirmək üçün $\frac{1}{2} - 1 - \frac{1}{2} - \frac{1}{2}$ formulu üzrə qurulmuş tetraxorda ikinci üsul ilə (yanaşı birləşmə — yarımton) yuxarıdan $1 - 1 - \frac{1}{2}$ formulu üzrə qurulmuş tetraxord birləşdirmək lazımdır; məsələn:

Birinci tetraxordun axırıncı pərdəsi «Sarənc» ladinın mayəsidir.

Azərbaycan laddarının mayələri haqqında. Dörd Azərbaycan ladinın mayələri eyni zamanda səşqaratlarının əsas tonlarıdır. Bu dörd lad bunlardır: «Rast», «Şüştər», «Bayatı-Şiraz», «Hümayun».

«Şur» və «Segah» laddarının mayələri səşqaratlarının əsas tonları deyildir.

«Çahargah» ladinın mayəsi əsas ton olmaqla bərabər, eyni zamanda «Çahargah» ladi səşqatarına daxil olan əsas tonların tersiyası və alt kvartası vəzifəsini görür.

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №7

Mövzu №7 Xalis kvartalar quruluşu. Rast ladi

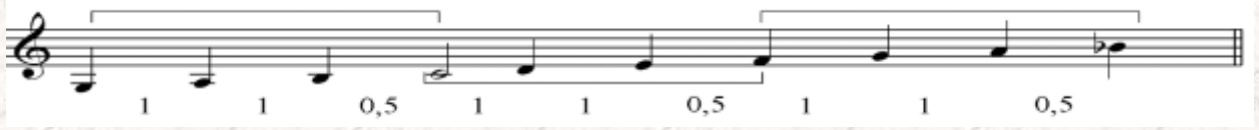
Plan:

1. Pərdələrin lad vəzifələri.
2. Tam və yarım kadanslar.

Rast məqamı «Rast», «Mahur-hindi», «Orta mahur», «Bayatı-qacar», «Dügah», «Qatar» muğamlarının, «Heyratı» zərbi muğamın əsasını təşkil edir. $1 - 1 - \frac{1}{2}$ formulu üzrə qurulmuş üç

bərabər tetraxordun qovuşuq birləşməsi «Rast» ladının səsqatarını əmələ gətirir. Bu səsqatarında orta tetraxordun birinci pərdəsi ladin mayəsidir.

Birinci oktavadakı do mayəli «Rast» ladının səsqatari belə olur:

«Rast» ladının səsqatarında pillələrin funksiyası:

- 1-ci pərdə – mayənin alt kvartası
- 2-ci pərdə – mayənin mediantası
- 3-cü pərdə – mayənin alt aparıcı tonu
- 4-cü pərdə – mayə
- 5-ci pərdə – mayənin üst aparıcı tonu
- 6-cı pərdə – mayənin tersiyası
- 7-ci pərdə – mayənin üst kvartası
- 8-ci pərdə – mayənin kvintası
- 9-cu pərdə – mayənin kvintasının üst aparıcı tonu
- 10-cu pərdə – ladin sərhəd tonu

Qaydalar:

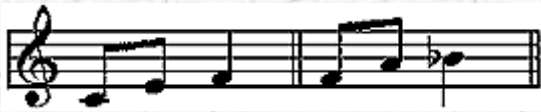
1. Eyni istiqamətdə doğru bir-birinin ardınca iki sıçrayış etmək olmaz.
2. Səsqatari dairəsində və ya ondan kənar oktavaya sıçrayış etmək də olmaz.
3. Sıçrayışdan sonra həmin istiqamətdə bütöv tona hərəkət etmək olmaz.

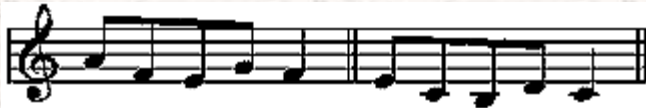
4. Bütöv ton hərəkətindən sonra həmin istiqamətdə sıçrayış etmək olmaz.

5. Yuxarıya doğru tersiya sıçrayışından sonra həmin istiqamətdə yarım ton hərəkət etmək olmaz

6. Aşağıya doğru tersiya sıçrayışından sonra həmin istiqamətdə yarım ton hərəkət etmək olmaz.

Tam kadans ladin mayəsində bitir. Tam kadanslar aşağıdakı növlərdə olur:

- a) Yuxarıdan pilləvari.
- b) Aparıcı tonlara sıçrayışla.
- c) v) Aşağıdan pilləvari
- d) Bilavasitə yuxarıdan sıçrayışla
- e) Bilavasitə aşağıdan sıçrayışla.
- f) Tam kadansın xüsusi növü.

Tam kadanslar (mayedə):

Yarım kadanslar (kvinta, tersiya, üst aparıcı ton və mediantada):

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №8

Mövzu №8 Nəzəri əsasları

Plan:

1. İstinad pərdələri.
2. Mümkün olan modulyasiyalar

«Rast» muğamının şöbələri: «Mayeyi-Rast», «Hüseyni», «Vilayəti», «Əraq», «Gərayi».

«Rast» ladında bəstələnən melodiya

Allegro moderato

Mayeyi-Rast (birinci ifadə ikinci xanənin əvvəlində mayə ilə tamamlanır - *do* birinci oktava)

Hüseyni (birinci ifadə ikinci xanənin başlanğıcında mayənin üst kvartası - *fa* - ilə bitir)

Vilayeti (birinci ifadə ikinci xanənin başlanğıcında, mayənin kvintasında - *sol* - ilə bitir)

Hüseyni (təkrar)

Əraq (bir oktava yuxarıya köçürülən «Mayeyi-Rast»)

Gərayi (alt aparıcı ton - *si* - səsqatarındakı sərhəd tonu - *si-bemol* - ilə əvəz olunur)

Hüseyni (təkrar)

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №9

Mövzu №9 Praktik məşğələ

Plan:

1. İstinad pərdələri.
2. Musiqi nümunələri

Praktiki məşğələdə tələbələr «Rast» ladında bəstələnmiş musiqi nümunələri ilə tanış olmalı, bu əsərlərin lad-məqam əsasını (mayə, tam və yarım kadanslar) təhlil etməlidirlər.

**«Rast» ladında musiqi nümunələri:
Azərbaycan xalq mahnısı «Çal-oyna»**

Andante

1. Dost ba - ğın - da a - ı - lib gl - lr,
Sa - rı - lib g - l sa - rı bl - bl - lr.
Qız - lar d - zb te - li - n gl - lr,
G - lr - lr naz - la - na naz - la - na.

**Nqrat
Allegretto**

Meh - ri - ba - nım meh - ri - ban, Dur oy - na, al, oy - na.
Yax - ı oĝ - lan, q - ng qız, al, oy - na.
G - zl oĝ - lan, g - zl qız, al, oy - na.

Azrbayan xalq mahnısı «lind sazın qurbanı»

Allegretto ♩ = 152

1. Ə - lin - də sa - zın qur - ba - ni,
 Ey - lə - mə, na - zın qur - ba - ni,
 Qoy o - füm gö - zün qur - ba - ni.
Naqarat
 Öl - dür - mə mə - ni ey, Din - dir - mə mə - ni ey.
 Gəl - gəl naz - i - lən, ey naz - i - lən, a ba - lam,
 Söh - bət saz - i - lən, ey saz - i - lən,
 Dur gəl naz - i - lən, ey naz - i - lən.

Azərbaycan xalq rəqsi «Dərçini»

Moderato

Azərbaycan xalq rəqsi «Brilyant»

Allegro

Azərbaycan xalq rəngi «Mayeyi-rast»

The musical score for «Mayeyi-rast» is written in 2/4 time and consists of 14 staves. It begins with the tempo marking **Allegretto** and the dynamic **mf**. The score includes several trills (*tr*) and dynamic changes to **f**, **mf**, and **p**. There are first and second endings marked with **1** and **2**. The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

Azərbaycan xalq rəngi «İraq-qərai»

«Rast» ladında bəstələnmiş əsərlər siyahısı

Xalq musiqisi

Mahnılar: «Aman nənə», «Ay Dilbər», «Ceyran sevgilim», «Çal-oyna», «Əlində sazın qurbanı», «Küsmüşəm səndən», «Mən gedirəm Zəngilana», «Məni dövrü fələk qoymuş», «Sona xanım», «Sürməli qız», «Süsən sünbül», «Şəfəq sökülərkən», «Yar gəlir».

Rəqlər: «Azərbaycan», «Brilyant», «Dərçini», «Əsgəranı».

Şifahi ənənəvi professional musiqi

Aşıq havaları: «Azaflı dübeyti», «Baş müxəmməs», «Baş sarıtel», «Çoban bayatı», «Duraxanı», «İncəgülü», «Laçını», «Mixəyi», «Orta müxəmməs», «Paşa köçdü», «Şəhrəbanı», «Urfanı» (*rast – şur*) «Vaqif gözəlləməsi», «Yanıq Kərəmi».

Təsniflər: «Rast», «Vilayəti», «Əraq», «Mahur», «Bayatı-Qacar», «Dügah», «Qatar».

Rəqlər: «Rast» («Mayeyi-rast», «Hüseyni», «Vilayəti», «Əraq», «Qərayi»), «Mahur-hindi», «Mahur», «Orta mahur», «Bayatı-Qacar», «Dügah», «Qatar».

Muğamlar: «Rast», «Mahur-hindi», «Orta mahur», «Bayatı-Qacar», «Dügah», «Qatar».

Zərbi muğamlar: «Heyratı».

Azərbaycan bəstəkarlarının əsərləri

Opera, balet və musiqili komediyalar:

Üzeyir Hacıbəyli

«Leyli və Məcnun» operasından:

Müqəddimə (*rast – şur – rast*).

«Şəbi-hicran» xoru.

I şəkil: Orkestr girişi.

III şəkil: Orkestr girişi (*rast – şüştər – rast*).

Qonaqların xoru və rəqs.

IV şəkil: Ərəblərin xoru «Söylə bir görək».

Nofəlin xor ilə səhnəsi («Heyratı» zərbi muğamı əsasında).

«Koroğlu» operasından:

Uvertüradan repriza və koda.

I pərdə: Rövşənin ariozosu «Təngə gəldik yox tavan».

Xalqın xoru «Hər bir yərdən, dağdan, daşdan».

III pərdə: Rəqs.

Xalqın xoru (sonuncu səhnə).

«Arşın mal alan» musiqili komediyasından:

Əsgərin mahnısı «Arşın mal alan».

Qızların xoru.

Cahan xalanın mahnısı «Çadramı sallam başıma».

«O olmasın, bu olsun» musiqili komediyasından:

Rüstəm bəylə Məşədi İbadın dueti.

Qara Qarayev

«Yeddi gözəl» baletindən:

I pərdə: Ayişə və Bəhramın adajiosu.

Xarəzm gözəlinin rəqsi.

Hind gözəlinin rəqsi.

Mənzər və Bəhramın döyüş rəqsi.

Simfonik musiqi:

Qara Qarayev

«Leyli və Məcnun» simfonik poeməsindən:

Köməkçi mövzu.

Fikrət Əmirov

«Azərbaycan kapriççiosu».

Niyazi

«Rast» simfonik muğamı.

Tofiq Bakıxanov

«Dügah» simfonik muğamı.

Cavanşir Quliyev

Simfonik orkestr və zurna üçün uvertürə.

Vokal musiqi:

Üzeyir Hacıbəyli

«Milli marş» (*rast–şur–rast*). «Döyüşçülər marşı». «Ey Vətən!» xoru.

Niyazi

«Arzu» romansı.

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №10

Mövzu №10 Şur ladı

Plan:

1. Pərdələrin lad vəzifələri
2. Tam və yarım kadanslar.

Şur məqamı «Şur», «Nəva», «Rəhab», «Bayatı-kürd», «Şahnaz» muğamlarının, «Arazbarı», «Simayi-Şəms», «Mani» zərbi muğamlarının əsasını təşkil edir.

1 – ½ –1 formulu üzrə qurulmuş üç bərabər tetraxordun qovuşuq birləşməsi «Rast» ladının səsqatarını əmələ gətirir.

Bu səsqatarında orta tetraxordun birinci pərdəsi ladın mayəsidir.

Re mayəli «Şur» ladının səs qatarı

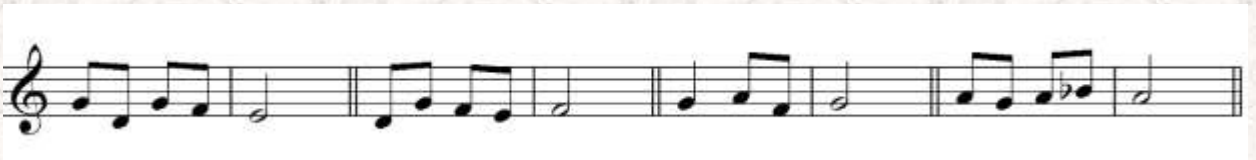
«Şur» ladının səs qatərında pillələrin funksiyası:

- 1-ci pərdə – əsas tonun mediantası
- 2-ci pərdə – əsas tonun alt aparıcı tonu
- 3-cü pərdə – əsas ton
- 4-cü pərdə – mayə
- 5-ci pərdə – mayənin üst aparıcı tonu və üst mediantanın alt aparıcı tonu. Bu pərdə aşağıdakı hallarda bəmləşir: iki maye arasında, əsas tondan bu pərdəyə sıçrayış edərkən, mayədən sonra əsas tona sıçrayış edərkən.
- 6-cı pərdə – mayənin üst mediantası
- 7-ci pərdə – mayənin kvartası
- 8-ci pərdə – mayənin kvintası
- 9-cu pərdə – mayənin kvintasının üst aparıcı tonu
- 10-cu pərdə – ladin sərhad tonu

Tam kadanslar (mayədə):

Yarım kadanslar (üst aparıcı ton, üst medianta, üst kvarta, üst kvintada):

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №11

Mövzu №11 Nəzəri əsasları

Plan:

1. İstinad pərdələri.
2. Mümkün olan modulyasiyalar

«Şur» muğamının şöbələri: «Mayeyi-Şur», «Zəmin-xara», «Şur-Şahnaz», «Hicaz», «Bayatı-kürd», «Simayi-şəms», «Nişibi-fəraz»

«Şur» ladında bəstələnən melodiya

Allegretto

Mayeyi-Şur (birinci ifadə ikinci xanənin əvvəlində mayə - *re* - ilə qurtarır)

Musical notation for Mayeyi-Şur, first and second endings. The first ending is a single line of music. The second ending consists of two lines of music, with the first line ending in a double bar line and a repeat sign, and the second line ending in a double bar line and a repeat sign.

Zəmin-xara (birinci ifadə ikinci xanənin əvvəlində mayənin üst mediantası - *fa* - ilə qurtarır)

Musical notation for Zəmin-xara, first and second endings. The first ending is a single line of music. The second ending consists of two lines of music, with the first line ending in a double bar line and a repeat sign, and the second line ending in a double bar line and a repeat sign.

Şur-şahnaz (birinci ifadə mayənin üst kvartası ilə ikinci xanənin əvvəlində qurtarır)

Musical notation for Şur-şahnaz, first and second endings. The first ending is a single line of music. The second ending consists of two lines of music, with the first line ending in a double bar line and a repeat sign, and the second line ending in a double bar line and a repeat sign.

Hicaz (birinci ifadə mütləq mayənin kvintısından - *lya* - başlanmalıdır; yaxşı olar ki, o, ikinci xanənin əvvəlində mayənin üst kvartasında - *sol* - ilə tamamlansın)

Musical notation for Hicaz, first and second endings. The first ending is a single line of music. The second ending consists of two lines of music, with the first line ending in a double bar line and a repeat sign, and the second line ending in a double bar line and a repeat sign.

Zəmin-xara (təkrar)

Musical notation for Zəmin-xara (təkrar) in treble clef, 2/4 time. It consists of three staves. The first two staves are identical. The third staff has a repeat sign with two endings: the first ending leads back to the beginning, and the second ending ends with a quarter rest.

Bayatı-kürd (kvinta quruluşu tərəfə yönəlmə; birinci ifadə ikinci xanənin əvvəlində adətən yeni mayədə - *lya* - ilə qurtarır)

Musical notation for Bayatı-kürd in treble clef, 2/4 time. It consists of three staves. The first two staves are identical. The third staff has a repeat sign with two endings: the first ending leads back to the beginning, and the second ending ends with a quarter rest.

«Hicaz» (təkrar)

Musical notation for «Hicaz» (təkrar) in treble clef, 2/4 time. It consists of three staves. The first two staves are identical. The third staff has a repeat sign with two endings: the first ending leads back to the beginning, and the second ending ends with a quarter rest.

Səmayi-şəms («Mayeyi-Şur»un bir oktava yuxarıda təkrarı)

Musical notation for Səmayi-şəms in treble clef, 2/4 time. It consists of three staves. The first two staves are identical. The third staff has a repeat sign with two endings: the first ending leads back to the beginning, and the second ending ends with a quarter rest.

Nişibi-fəraz (kvarta yuxarı yönəlmə; «Hicaz» şöbəsinə kvarta yuxarı - *re* - təkrar etmək məsləhət görülür)

Musical notation for Nişibi-fəraz in treble clef, 2/4 time. It consists of three staves. The first two staves are identical. The third staff has a repeat sign with two endings: the first ending leads back to the beginning, and the second ending ends with a quarter rest.

Müəllim: İskəndərova Günay

Mühazirə №12

Mövzu №12 Praktiki məşğələ

Plan:

- 1. İstinad pərdələri.*
- 2. Musiqi nümunələri*

Praktiki məşğələdə tələbələr «Şur» ladında bəstələnmiş musiqi nümunələri ilə tanış olmalı, bu əsərlərin lad-məqam əsasını (mayə, tam və yarım kadanslar) təhlil etməlidirlər.

**«Şur» ladında musiqi nümunələri:
Azərbaycan xalq mahnısı «Bazarda alma»**

Allegretto

1. Ba - zar - dan al - ma al - lam, sa - ta - ram,
Ba - zar - dan al - ma al - lam, sa - ta - ram,
Xəl - vət - də dur - ma, gəl - ləm ta - pa - ram.
Xəl - vət - də dur - ma, gəl - ləm ta - pa - ram.
Ha - ray yar ə - lin - dən, O qa - ra tel - lə - rin - dən.
Ə - gər i - zin ver - sən, ba - la, Ö - pə - rəm göz - lə - rin - dən.

Azərbaycan xalq mahnısı «Sarı gəlin»

Moderato

1. Sa - çın u - cun hör - məz - lər, Gü - lü qön - çə
dər - məz - lər, Sa - rı gə - lin. Sa - çın u - cun hör - məz - lər,
Gü - lü qön - çə dər - məz - lər, Sa - rı gə - lin. Bu sev - da nə
sev - da - dır, sə - ni mə - nə ver - məz - lər,
ney - nim, a - man, a - man, ney - nim, a - man, a - man, sa - rı gə - lin.

Azərbaycan xalq rəqsi «Yallı»

Moderato

mf

tr

f

p

Azərbaycan xalq rəngi «Mayeyi-şur»

Moderato

10

mf

p (f)

Fine

Azərbaycan xalq rəngi «Şur-şahnaz»

«Şur» ladında bəstələnmiş əsərlər siyahısı

Xalq musiqisi

Mahnılar: «A dağlar», «Ahu kimi», «Alma», «Ay qadası», «Bazarda alma», «Bülbülün geydiyi sarı», «Çıxdı günəş», «Dəli ceyran», «Gəl, gəl ahu balası», «Güləbatın», «Gülə-gülə», «Qarabağın maralı», «Qara qaşın vəsməsi», «Qara tellər», «Qalalıyam», «Nəzr eyeləmişəm», «Sarı gəlin», «Səhər-səhər yaz çağı», «Səndən mənə yar olmaz», «Şuşa ceyranı», «Yadıma sən düşəndə», «Yaylıq».

Rəqlər: «Atlanma», «Bakı», «Cıdır», «Qəhrəmani», «Qızılgül», «Üçayaq yallı».

Şifahi ənənəvi professional musiqi

Aşıq havaları: «Aşıq arazbarı», «Bayramı», «Cəngi Koroğlu», «Dübeyti», «Gilənar», «Göyçə gülü», «Güllü qafiyə», «Heydəri», «Qəhrəmanı», «Mina gəraylı», «Mirzəcanı», «Misri Koroğlu», «Sultanı», «Təbl-cəngi Koroğlu».

Təsniflər: «Şur», «Şur-Şahnaz», «Hicaz», «Sarənc», «Dilkəş», «Bayatı-Kürd», «Rəhab», «Kürd-Şahnaz», «Mani», «Dəşti».

Rənglər: «Şur» («Şur dəramədi», «Mayeyi-Şur», «Şur-Şahnaz», «Hicaz»), Kürd Şahnaz», «Nəva», «Şahnaz», «Bayatı-kürd», «Rəhab».

Muğamlar: «Şur», «Şahnaz», «Bayatı-kürd», «Nəva», «Rəhab».

Zərbi muğamlar: «Arazbarı», «Mani», Səmayi-şəms, «Osmanı».

Azərbaycan bəstəkarlarının əsərləri

Opera və musiqili komediyalar:

Üzeyir Hacıbəyli

«Leyli və Məcnun» operasından:

II şəkil: Ərəblərin xoru «Vermə, vermə».

V şəkil: Leyli və İbn-Səlamın dueti.

«Koroğlu» operasından:

Uvertüra.

III pərdə: «Çənlibel» xoru (*şur – rast*).

«Arşın mal alan» musiqili komediyasından:

Müqəddimə.

Gülçöhrənin ariyası «Aşıq oldum» (*şur – segah – şur*).

Fikrət Əmirov

«Sevil» operasından: Sevilin ariozosu. Sevilin laylası.

Simfonik və kamera-instrumental musiqi:

Fikrət Əmirov

«Şur» və «Kürd-Ovşarı» simfonik muğamları.

Soltan Hacıbəyov

«Karvan» simfonik lövhəsi.

Üzeyir Hacıbəyli

«Aşıqsayağı» triosu.

Cavanşir Quliyev

Violin və saz üçün sonata.

Vokal musiqi:

Üzeyir Hacıbəyli

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni.

«Şəfqət bacısı» və «Yaxşı yol» mahnıları.

Asaf Zeynalli

«Ölkəm» romansı (*rast – şur – segah – şur*).

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №13
Mövzu №13 Segah ladı.

Plan:

1. Pərdələrin lad vəzifələri
2. Tam və yarım kadanslar.

Segah məqamı «Segah», «Zabul-Segah», «Mirzə Hüseyn Segahı», «Xaric Segah», «Orta Segah», «Yalxın Segah», «Haşım Segahı» muğamlarının, «Qarabağ şikəstəsi», «Kəsmə şikəstə» zərbi muğamlarının əsasını təşkil edir.

$\frac{1}{2} - 1 - 1$ formulu üzrə qurulmuş üç bərabər tetraxordun qovuşuq birləşməsi «Segah» ladının səsqatarını əmələ gətirir.

Bu səsqatarında orta tetraxordun birinci pərdəsi ladın mayəsidir.

«Mi» mayəli «Segah» ladının səsqatarı:

Tam kadanslar (mayədə):

Yarım kadanslar (əsas tonun kvintasında):

«Segah» ladının səsqatarında pillələrin funksiyası:

- 1-ci pərdə – əsas tonun alt aparıcı tonu
- 2-ci pərdə – əsas ton
- 3-cü pərdə – heç bir vəzifəsi yoxdur
- 4-cü pərdə – mayə
- 5-ci pərdə – mayənin üst aparıcı tonu
- 6-cı pərdə – əsas tonun kvintası
- 7-ci pərdə – əsas tonun kvintasının üst aparıcı tonu
- 8-ci pərdə – əsas tonun kvintasının mediantası
- 9-cu pərdə – – əsas tonun oktavası
- 10-cu pərdə – ladın sərhəd tonu

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №14
Mövzu №14 Nəzəri əsasları

Plan:

- 1.İstinad pərdələri.
- 2.Mümkün olan madulyasiyalar

«Segah» muğamının şöbələri: «Mayeyi-Segah», «Şikəstəyi-fars», «Mübərriqə», «Əraq», «Gərayi».

«Segah» ladında bəstələnən melodiya

Allegretto
Mayeyi-Segah (birinci ifadə ikinci xanənin əvvəlində mayə - *mi* - ilə qurtarır)

Şikəstəyi-fars (birinci ifadə ikinci xanənin əvvəlində və ikinci ifadə dördüncü xanənin əvvəlində əsas tonun kvintasında - *sol* - ilə qurtarır)

Mübərriqə (birinci ifadə əsas ton kvintasının üst aparıcı tonu - *lya* - ilə başlayır)

Əraq (əsas tonu - *do* - bir oktava yuxarı qaldırır)

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №15
Mövzu №15 Praktiki məşğələlər.

Plan:

1. *İstinad pərdələri*
2. *Musiqi nümunələri*

Praktiki məşğələdə tələbələr «Segah» ladında bəstələnmiş musiqi nümunələri ilə tanış olmalı, bu əsərlərin lad-məqam əsasını (mayə, tam və yarım kadanslar) təhlil etməlidirlər.

«Segah» ladında musiqi nümunələri:
Azərbaycan xalq mahnısı «O sürməli gözlərin»

Allegretto

1. O sür - mə - li göz - lə - rin, sə - nin ən gö - zəl ye - rin, Tə - bi - ə - tin ə - li - lə çə - kil - di sür - mə - lə - rin. Ə - li - nə a - yi - nə al, Gör nə mə - la - hət - li - sən? Ə - li - nə a - yi - nə al, gör nə mə - la - hət - li - sən? Qə - dir bi - lən ya - nın - da Dün - ya - dan qiy - mət - li - sən. :// - mət - li - sən. Ba - şın - da var şal bu - nun, fi - zün - də var xal bu - nun, Bir də - li şey - tan de - yir, Dur, qa - da - sın al bu - nun.

Azərbaycan xalq rəqsi «Qıtqılıda»

Allegretto

Şikəsteyi-fars

Azərbaycan xalq rəngi «Şikəsteyi-fars»

Allegro moderato

15

Mübarriqə

Azərbaycan xalq rəngi «Mübarriqə»

«Segah» ladında bəstələnmiş əsərlər siyahısı

Xalq musiqisi

Mahnılar: «Anacan», «Bəri bax», «Ceyran bala», «Evləri var xana-xana», «Xumar oldum», «Kəklik», «Qaçaq Nəbi», «Muleyli», «Naxçıvan», «Ninni», «O xal nə xaldır», «O sürməli gözlərin», «Sarı bülbül», «Sona bülbüllər», «Şuşanın dağları», «Uca dağlar başında», «Yar bizə qonaq gələcək».

Rəqslər: «Cığcığa», «Cüt bacı» (*segah – rast*), «Qəşəngi», «Qıtqılıda», «Lətifə» (*segah – rast*), «Mirzəyi», «Tərəkəmə», «Vağzalı».

Şifahi ənənəvi professional musiqi

Aşıq havaları: «Rübai Koroğlu».

Təsniflər: «Segah», «Şikəsteyi-fars», «Mübərriqə», «Zabul».

Rənglər: «Segah» («Mayeyi-Segah», «Şikəsteyi-fars», «Mübərriqə»), «Segah-Zabul», «Mirzə Hüseyn Segahı», «Xaric Segah».

Muğamlar: «Segah», «Zabul-Segah», «Mirzə Hüseyn Segahı», «Xaric Segah».

Zərbi muğamlar: «Qarabağ şikəstəsi», «Kəsmə şikəstə», «Şirvan şikəstəsi».

Azərbaycan bəstəkarlarının əsərləri

Opera və musiqili komediyalar:

Üzeyir Hacıbəyli

«Leyli və Məcnun» operasından:

I şəkil: Xor (*segah – çahargah*).

Leyli və Məcnunun dueti.

V şəkil: Məcnunun şikayəti.

«Koroğlu» operasından:

Uvertüradan əsas mövzu.

I pərdə: Nigarın ariyası «Rövşəndir məni yaşadan»

(*segah – rast – segah*).

III pərdə: Koroğlunun ariyası (*segah – bayatı-şiraz*).

IV pərdə: Təlxəyin mahnısı (*segah – çahargah*).

«Arşın mal alan» musiqili komediyasından:

Əsgərin ariyası «Nalədəndir ney kimi».

Gülçöhrənin ariyası «Pərişan zülfü».

Gülçöhrənin etirafı «Məni saldı yaman dərdə».

Asyanın mahnısı «Gözəlim, yar gözəlim».

Asyanın rəqsi.

Süleymanın mahnısı «Nədir sənin dərdin».

Tellinin mahnısı «Yar o yanda, sən bu yanda».

Soltan bəyin kupletləri «Sən dul, mən dul».

Fikrət Əmirov

«Sevil» operasından: Atakişinin kupletləri.

Simfonik musiqi:

Vasif Adıgözəlov

«Segah» simfoniyası.

Vokal musiqi:

Üzeyir Hacıbəyli

«Sənsiz» romansı. «Qaragöz» mahnısı.

Vasif Adıgözəlov

«Qərənfil» romansı.

Cahangir Cahangirov

«Ana» mahnısı.

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №16

Mövzu №16: X5 quruluşu.Şüştər məqamı və onun quruluşu

Plan:

1.Pərdələrin lad vəzifələri

2.Tam və yarım kadanslar.

Şüştər məqamı «Şüştər» muğamı, «Ovşarı», «Heydəri», «Mani» zərbi muğamlarının əsasını təşkil edir.

$\frac{1}{2} - 1 - \frac{1}{2}$ formulu üzrə qurulmuş və ayrı birləşmiş (alt tetraxordun dördüncü pərdəsilə üst tetraxordun birinci pərdəsi arasında artırılmış sekunda intervalı əmələ gəlir) iki bərabər tetraxord «Şüştər» ladının səşqatlarını əmələ gətirir.

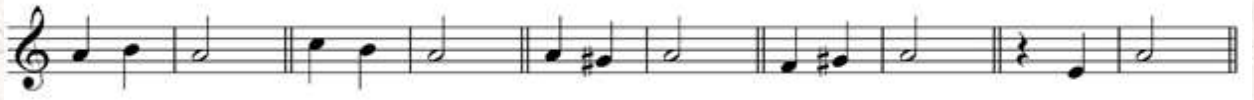
Bu səşqatlarında üst tetraxordun ikinci pərdəsi ladin mayəsidir.

«Lya» mayəli «Şüştər» ladının səşqatı:

Adətən bütün laddarda tam və yarım kadans melodiyanın mayədə dayanması ilə müəyyətləşir. Azərbaycan laddarından «Şüştər» və «Hümayun» bu cəhətdən istisna təşkil edir; «Şüştər» ladında melodiya mayədə dayansa, yarımkadans, mayənin alt kvartasında dayanarsa, tam kadans təsiri bağışlayır.

Yarım kadanslar (mayə):

Tam kadanslar (mayənin alt kvartasında):

«Süştər» ladının səsgatarında pillələrin funksiyası:

- 1-ci pərdə – mayənin alt sekstası
- 2-ci pərdə – mayənin alt sekstasının üst aparıcı tonu
- 3-cü pərdə – mayənin alt kvartası və tamamlayıcı pərdə
- 4-cü pərdə – mayənin alt kvartasının üst aparıcı tonu və mayənin alt tersiyası
- 5-ci pərdə – mayənin alt aparıcı tonu
- 6-cı pərdə – mayə
- 7-ci pərdə – mayənin üst aparıcı tonu
- 8-ci pərdə – mayənin üst mediantası

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №17

Mövzu №17 : Nəzəri əsasları

Plan:

- 1.İstinad pərdələri
- 2.Mümkün olan modulyasiyalar

«Süştər» muğamının şöbələri: «Mayeyi-Şüştər», «Tərkib».

«Şüştər» ladında bəstələnən melodiya

Moderato

Mayeyi-Şüştər (birinci ifadə ikinci xanənin əvvəlində mayənin alt kvartası - *mi* - ilə qurtarır)

Tərkib (birinci ifadə ümumiyyətlə mayənin üst aparıcı tonu - *si* - ilə başlanır)

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №18

Mövzu №18 Praktik məşğələlər

Plan:

1. İstinad pərdələri
2. Musiqi nümunələri

Praktiki məşğələdə tələbələr «Şüştər» ladında bəstələnmiş musiqi nümunələri ilə tanış olmalı, bu əsərlərin lad-məqam əsasını (mayə, tam və yarım kadanslar) təhlil etməlidirlər.

«Şüştər» ladında musiqi nümunələri:

Azərbaycan xalq mahnısı «Gül bağçalar»

Moderato

1. Gül bağ - ca - lar kə - na - rın - da

Qo - şa gə - zir gö - zəl - lər. On - lar tut - muş

əl - lə - rin - də Ə - tir - li çi - çək - lər.

Azərbaycan xalq rəqsi «Uzundərə»

Moderato

The image displays a musical score for the Azerbaijani folk song «Şüştər dəramədi». The score is written in a single system with ten staves of music. The tempo is marked as 'Moderato'. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 6/8. The melody is characterized by a series of eighth and sixteenth notes, often grouped in pairs. Various ornaments, represented by small 'v' symbols, are placed above specific notes throughout the piece. The score concludes with a double bar line.

Azərbaycan xalq rəngi «Şüştər dəramədi»

Allegretto

The image shows a musical score for a piece titled "Azərbaycan xalq rəngi «Tərki»". The score is written in a single system with ten staves. The tempo is marked "Allegretto". The key signature has two flats (B-flat and E-flat), and the time signature is 2/4. The piece begins with a dynamic marking of *f* (forte). The first staff starts with a treble clef and a 24-measure rest. The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. There are several triplet markings (indicated by a '3' over a group of notes) and first/second ending brackets. Dynamic markings include *f*, *ff*, *mf*, and *p* (piano). The score concludes with a double bar line and a fermata.

Azərbaycan xalq rəngi «Tərki»

«Şüştər» ladında bəstələnmiş əsərlər siyahısı

Xalq musiqisi

Mahnılar: «Aman kəklik əlindən», «Araxcının məndədir», «Ay Sona», «Beşik başında», «Gözəlüm sənşən», «Gül bağçaları», «Mərənddən aşdım».

Rəqslər: «Almazı», «Dağ çiçəyi», «Uzundərə», «Yüz bir».

Şifahi ənənəvi professional musiqi

Aşiq havaları: «Mansırı».

Təsniflər: «Şüştər».

Rəqlər: «Şüştər» («Şüştər dəramədi», «Mayeyi-Şüştər», «Tərkib»).

Muğamlar: «Şüştər».

Zərbi muğamlar: «Heydəri», «Ovşarı».

Azərbaycan bəstəkarlarının əsərləri

Opera və musiqili komediyalar:

Üzeyir Hacıbəyli

«Leyli və Məcnun» operasından:

III şəkil: Xor «Məcnun, Məcnun».

III şəkil: Leyli və İbn Sələmin dueti (*şüştər – hümayun*).

VI şəkil: Orkestr girişi və xor.

«Arşın mal alan» musiqili komediyasından:

Gülçöhrənin naləsi «Hicran dərdi».

Gülçöhrənin ariyası «Bülbülü zarən».

«O olmasın, bu olsun» musiqili komediyasından:

Məşədi İbadın mahnısı «Mən nə qədər, nə qədər»

Fikrət Əmirov

«Sevil» operasından:

Uvertüra – Proloq (*şüştər – şur*), Sevilin leytməvzusu.

Sevilin ariyası (orkestr girişi – *hümayun*, vokal partiya – *şüştər*).

Simfonik musiqi:

Qara Qarayev

«Leyli və Məcnun» simfonik poemasından: Əsas mövzu.

Vokal musiqi:

Üzeyir Hacıbəyli

«Sevgili canan» romansı.

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №19
Mövzu №19 Çahargah ladı

Plan:

1. Pərdələrin lad vəzifələri
2. Tam və yarım kadanslar.

«Çahargah» məqamı «Çahargah» muğamını, «Mənsuriyyə» zərbi muğamının əsasını təşkil edir.

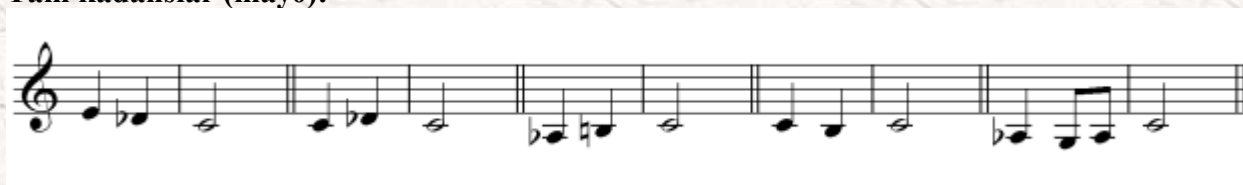
$\frac{1}{2} - 1 \frac{1}{2} - \frac{1}{2}$ formulu üzrə qurulmuş üç bərabər tetraxord «Çahargah» ladının səsqatarını əmələ gətirir; bu şərtlə ki, bunlardan alt tetraxord orta tetraxordla qovuşuq (zəncirvari) üsulda və orta tetraxord üst tetraxordla ayrı (yanışı birləşmə) üsulda birləşsin.

Bu səsqatarında orta tetraxordun birinci pərdəsi ladın mayəsidir.

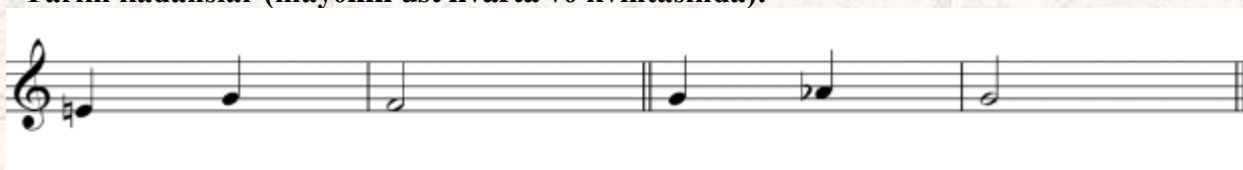
«Do» mayəli «Çahargah» ladını səsqatarı:

Tam kadanslar (mayə):

Yarım kadanslar (mayənin üst kvarta və kvintasında):

«Çahargah» ladının səsqatarında pillələrin funksiyası:

- 1-ci pərdə – mayənin alt kvartası və mayə alt tersiyasının alt aparıcı tonu
- 2-ci pərdə – mayənin alt tersiyası
- 3-cü pərdə – mayənin alt aparıcı tonu
- 4-cü pərdə – mayə
- 5-ci pərdə – mayənin üst aparıcı tonu
- 6-cı pərdə – mayənin üst tersiyası
- 7-ci pərdə – mayənin üst kvartası
- 8-ci pərdə – mayənin kvintası
- 9-cu pərdə – mayənin kvintasının üst aparıcı tonu
- 10-cu pərdə – mayənin oktavasının alt aparıcı tonu
- 11-ci pərdə – mayənin oktavası

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №20
Mövzu № 20 Nəzəri əsasları

Plan:

1. İstinad pərdələri
2. Mümkün olan modulyasiyalar

«Çahargah» muğamının şöbələri: «Mayeyi-Çahargah», «Bəstə-Nigar», «Manəndi-Muxalif», «Hasar», «Muxalif», «Mənsuriyyə»

«Çahargah» ladında bəstələnən melodiya

Andante

Mayeyi-Çahargah (ikinci xanənin əvvəlində birinci ifadə mayə - *do* birinci oktava - ilə qurtarır)

Bəstə-Nigar (birinci ifadə tersiya ilə başlanıb mayə tersiyası - *mi* - ilə qurtarmasını tələb edir)

Manəndi-müxalif (ikinci xanənin əvvəlində birinci ifadə üst kvartada - *fa* - ilə qurtarır)

Hasar (kvinta - *sol* - yuxarıya köçürülmüş «Çahargah»; köməkçi mövzu kimi)

Müxalif (əvvəlki mayənin kvintasının üst aparıcı tonu yeni mayə - *lya bemol* - əmələ gətirir)

Mənsuriyyə («Mayeyi-Çahargah»ın bir oktava yuxarı köçürülməsi)

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №21

Mövzu № 21. Praktiki məşğələ

Plan:

1. İstinad pərdələri
2. Musiqi nümunələri

Praktiki məşğələdə tələbələr «Çahargah» ladında bəstələnmiş musiqi nümunələri ilə tanış olmalı, bu əsərlərin lad-məqam əsasını (mayə, tam və yarım kadanslar) təhlil etməlidirlər.

**«Çahargah» ladında musiqi nümunələri:
Azərbaycan xalq mahnısı «Budur, bir cüt qara göz»**

Allegro con moto

Bu dur, bir cüt qa-ra göz ca-nı-mı al-ma-ğa ge-lir,
 Bi-ri(si) qol-la-rın a-çıb boy-nu-ma sal-ma-ğa ge-lir,
 Bi-ri-si qem-qüs-sə i-lə kön-lü-mü çal-ma-ğa ge-lir.
 Ağ-di bu-xa-ğı Gül-lü-nün, Yax-şı-di ça-ğı Gül-lü-nün,
 Gün-ki-mi i-şiq ve-rir Ay-na bu-xa-ğı Gül-lü-nün.

Azərbaycan xalq rəqsi «Şələxo»

Allegro

The image displays a handwritten musical score for guitar, written on a single staff. The key signature consists of two sharps (F# and C#), and the time signature is 4/4. The score is composed of 11 lines of music. The notation includes various rhythmic values such as quarter, eighth, and sixteenth notes, as well as rests. Trills are indicated by the 'tr' symbol above notes in several measures. The piece concludes with a double bar line and repeat dots. The handwriting is clear and legible.

Azərbaycan xalq rəngi «Mayeyi-çahargah»

Musical score for the Azerbaijani folk song «Mayeyi-çahargah». The score is written in 2/4 time, key of B-flat major, and marked *Allegretto*. It consists of four staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of two flats, and a 2/4 time signature. The music features a series of eighth and sixteenth notes, with trills (tr) and trills with a flat (tr^b) indicated above certain notes. The piece concludes with a double bar line and a repeat sign.

Azərbaycan xalq rəngi «Bəstə-nigar»

Musical score for the Azerbaijani folk song «Bəstə-nigar». The score is written in 3/4 time, key of B-flat major, and marked *Moderato*. It consists of four staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of two flats, and a 3/4 time signature. The music features a series of eighth and sixteenth notes, with trills (tr) and trills with a flat (tr^b) indicated above certain notes. A glissando (gliss.) is also indicated above a note in the third staff. The piece concludes with a double bar line and a repeat sign.

«Çahargah» ladında bəstələnmiş əsərlər siyahısı

Xalq musiqisi

Mahnılar: «Budur, bir cüt qara göz», «Gəl, gəl ay ellər gözəli».

Rəqslər: «Şələxo».

Şifahi ənənəvi professional musiqi

Təsniflər: «Çahargah», «Bəstə-Nigar», «Hasar», «Müxalif».

Rənglər: «Çahargah» («Mayeyi-Çahargah», «Müxalif», «Hasar», «Bəstə-Nigar»).

Muğamlar: «Çahargah».

Zərbi muğamlar: «Mənsuriyyə».
Azərbaycan bəstəkarlarının əsərləri
Opera və balet musiqisi:

Üzeyir Hacıbəyli

«Leyli və Məcnun» operasından: Məcnunun atasının ariyası.

«Koroğlu» operasından: kəndlilərin xoru «Bu gözəl təbiət».

Müslüm Maqomayev

«Şah İsmayıl» operasından: Uvertüra. Aslan şahın ariyası.

Cahangir Cahangirov

«Azad» operasından: «Çahargah» xoru.

Qara Qarayev

«Yeddi gözəl» baletindən: Vals.

Əfrasiyab Bədəlbəyli

«Qız qalası» baletindən: Giriş.

Instrumental musiqi:

Üzeyir Hacıbəyli

«Cəngi» pyesi (işləyəni – İsmayıl Hacıbəyov).

Üzeyir Hacıbəyli

«Çahargah fantaziyası». Xalg çalğı alətləri orkestri üçün.

Asəf Zeynalli

«Çahargah» fortepiano pyesi.

Cövdət Hacıyev

«Sülh uğrunda» simfonik poemasından: Giriş mövzu.

Vokal musiqi:

Tofiq Quliyev

«Bəxtəvər oldum» romansı.

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №22

Mövzu №22 K6 -lar quruluşu Bayatı-Şiraz məqamı və onun quruluşu

Plan:

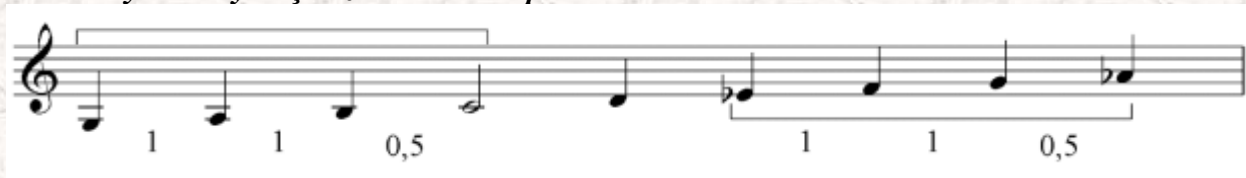
1 .Pərdələrin lad vəzifələri

2. Tam və yarım kadanslar .

1 – 1 – ½ formulu üzrə qurulmuş və orta yarımton vasitəsilə birləşmiş (üst tetraxordlun birinci pərdəsinə nisbətən) iki bərabər tetraxord «Bayatı-şiraz» ladının səsqatarını əmələ gətirir.

Bu səsqatarında alt tetraxordun axırıncı pərdəsi ladın mayəsidir.

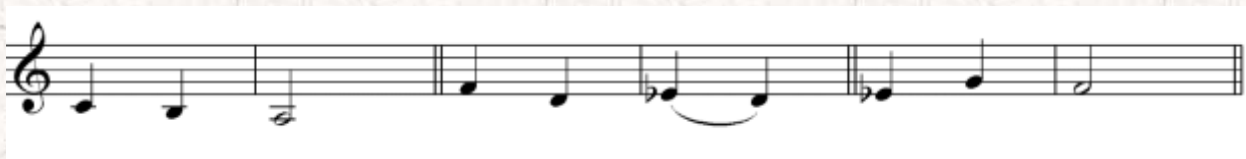
«Do» mayəli «Bayatı-şiraz» ladının səsqatarı:

Tam kadanslar (mayə):

Yarım kadanslar (alt medianta, kvarta, üst aparıcı ton):

«Bayatı-Şiraz» ladının səsqatarında pillələrin funksiyası:

- 1-ci pərdə – mayənin alt kvartası
- 2-ci pərdə – mayənin alt mediantası
- 3-cü pərdə – mayənin alt aparıcı tonu
- 4-cü pərdə – mayə
- 5-ci pərdə – mayənin üst aparıcı tonu
- 6-cı pərdə – mayənin üst mediantası
- 7-ci pərdə – mayənin üst kvartası
- 8-ci pərdə – mayənin kvintası
- 9-cu pərdə – mayənin kvintasının üst aparıcı tonu

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №23

Mövzu №23 Nəzəri əsasları və praktik məşğələlər

Plan:

1. İstinad pərdələri
2. Mümkün olan modulyasiyalar.
3. Musiqi nümunələri

«Bayatı-Şiraz» muğamının söbələri: «Mayeyi-Bayatı-Şiraz», «Bayatı-İsfahan», «Hüzzal».

«Bayatı-Şiraz» ladında bəstələnən melodiya

Moderato
Mayeyi-Bayatı-Şiraz (ikinci xanənin əvvəlində birinci ifadə mayə - do - ilə qurtarır)

Bayatı-İsfahan (birinci ifadə «Mayeyi-Bayatı-Şiraz»ı təkrar edir, cavabverici cümlə mayənin alt mediantası - fa - ilə qurtarır)

Hüzzal (mayənin kvintası - sol - ilə başlanır)

Praktiki məşğələdə tələbələr «Bayatı-Şiraz» ladında bəstələnmiş musiqi nümunələri ilə tanış olmalı, bu əsərlərin lad-məqam əsasını (mayə, tam və yarım kadanslar) təhlil etməlidirlər.

**«Bayatı-Şiraz» ladında musiqi nümunələri:
Azərbaycan xalq mahnısı «Aman ovçu»**

Azərbaycan xalq mahnısı «Küçələrə su səpmişəm»

Moderato cantabile

1. Kü - çə - lə - rə su səp - mi - şəm,
E - lə gəl - sin, e - lə get - sin,

Kü - çə - lə - rə su səp - mi - şəm,
E - lə gəl - sin e - lə get - sin,

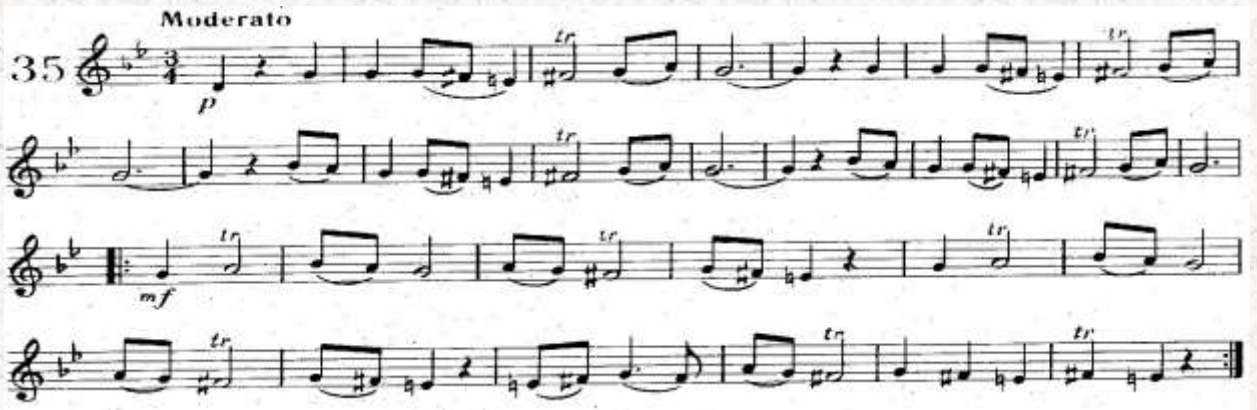
yar gə - lən - də toz ol - ma - sın,
a - ra - mız - da söz ol - ma - sın,

Yar gə - lən - də toz ol - ma - sın.
A - ra - mız - da söz ol - ma - sın.

Azərbaycan xalq rəqsi «Nəlbəki»

Allegretto

Azərbaycan xalq rəngi «Bayatı-İsfahan»

«Bayatı-Şiraz» ladında bəstələnmiş əsərlər siyahısı

Xalq musiqisi

Mahnılar: «Aman ovçu», «Küçələrə su səpmişəm», «Qubanın ağ alması», «Laçın», «Onu demə zalım yar».

Rəqslər: «Qazağı», «Nəlbəki».

Şifahi ənənəvi professional musiqi

Təsniflər: «Bayatı-Şiraz», «Bayatı-İsfahan».

Rənglər: «Bayatı-Şiraz» («Mayeyi-Bayatı-Şiraz», «Bayatı-İsfahan», «Hüzzal»).

Muğamlar: «Bayatı-Şiraz».

Azərbaycan bəstəkarlarının əsərləri

Opera və balet musiqisi:

Üzeyir Hacıbəyli

«Leyli və Məcnun» operasından:

IV şəkil: Orkestr girişi.

Qızların pərdəarxası xoru «Bu gələn yara bənzər».

«Koroğlu» operasından:

II pərdə: Nigarın ariyası «Hamı o günlərim».

Fikrət Əmirov

«Sevil» operasından:

I pərdə: Balashın mahnısı «Dilbər, o gözlərim».

II pərdə: Balashın mahnısı «Gör nə günlərə qaldın» (*bayatı-şiraz – çahargah*).

III pərdə: Balashın mahnısı «Ağla, gözüm, ağla» (*bayatı-şiraz – şüştər*).

Əfrasiyab Bədəlbəyli

«Qız qalası» baletindən: Gülyanaq ilə Poladın adajiosu.

Qara Qarayev

«Yeddi gözəl» baletindən: Ayişənin rəqsi.

Simfonik musiqi:

Fikrət Əmirov

«Gülüstan Bayatı-Şiraz» simfonik muğamı.

Süleyman Ələsgərov

«Bayatı-Şiraz» simfonik muğamı.

Kamera-instrumental musiqi:

Asaf Zeynalli

«Muğamsayağı». Violin və fortepiano üçün pyes.

Nazim Əliverdibəyov

«Bayatı-Şiraz» xor muğamı (*orqan üçün işləmə*).

Vokal musiqi:

Tofiq Quliyev

«Bakı haqqında mahnı».

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №24
Mövzu №24. Humayun ladı

Plan:

1. Pərdələrin lad vəzifələri
2. Tam və yarım kadanslar

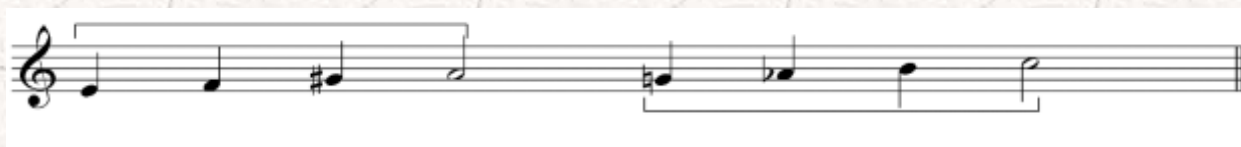
Ü. Hacıbəyliyə görə $\frac{1}{2} - 1 \frac{1}{2} - \frac{1}{2}$ formulu üzrə qurulmuş və orta ton vasitəsilə birləşmiş iki bərabər tetraxord «Hümayun» ladının səsqatarını əmələ gətirir.

Bu ladın səsqatarında iki mayə vardır. Onlardan birincisini alt tetraxordun dördüncü pərdəsi, ikincisini isə üst tetraxordun dördüncü pərdəsi əmələ gətirir.

«Do» və «lya» mayəli «Hümayun» ladını səsqatarı:

Bu səsqatarı «lya» və «do» mayəli iki natamat «Şüştər» səsqatarından ibarətdir:

M.S.İsmaylov Ü.Hacıbəylinin təqdim etdiyi səsüzümünü «Nəzəri hümayun» adlandırır və qeyd edir ki, hümayun məqamının səssırası şüştər mgnamının səssırası ilə eynidir. Lakin burada əsas kadanslar səssıransını ikinci pərdəsində, yarım kadanslar isə dördüncü pərdədə bitir.

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №25

Mövzu №25. Nəzəri əsasları və praktik məşğələ.

Plan:

1. İstinad pərdələri
2. Mümkün olan modulyasiyalar
3. Musiqi nümunələri

«Hümayun» muğamının söbələri: «Mayeyi-Hümayun», «Tərkib».

«Hümayun» ladında bəstələnən melodiya

Moderato
Mayeyi-Hümayun (*lya mayəli birinci «Şüştər» kimi*)

The musical score for 'Moderato Mayeyi-Hümayun' consists of four staves. The first staff begins with a treble clef and a 2/4 time signature. The key signature has one sharp (F#). The melody is written in a single line. The second staff continues the melody with a first ending bracket. The third staff starts with a second ending bracket. The fourth staff concludes the piece with a double bar line and repeat signs.

Tərkib (*do mayəli ikinci «Şüştər»dən «Tərkib» kimi*)

The musical score for 'Tərkib' consists of four staves. The first staff begins with a treble clef and a 2/4 time signature. The key signature has one flat (Bb). The melody is written in a single line. The second staff continues the melody. The third staff continues the melody. The fourth staff concludes the piece with a double bar line and repeat signs.

Praktiki məşğələdə tələbələr «Hümayun» ladında bəstələnmiş musiqi nümunələri ilə tanış olmalı, bu əsərlərin lad-məqam əsasını (mayə, tam və yarım kadanslar) təhlil etməlidirlər.

**«Hümayun» ladında musiqi nümunələri:
 Azərbaycan xalq mahnısı «Girdim yarın bağçasına»**

Andante

1. Gir - dim ya - nın bağ - ça - sı - na,
 çi - çək - lər aç - mış. O yar
 mə - nim ü - rə - yi - mə ya - ra -
 -lar saç - mış. :- miş.
 Gəl, gəl, gəl, gö - zə - lim gəl, gəl gö -
 -rüm sə - ni :- ni. Ə - gər
 qis - mə - tim o - lar - sa, a - la -
 -ram sə - ni. :- ni.

Azərbaycan xalq rəngi «Hümayun dəramədi»

Moderato

28

Azərbaycan xalq rəngi «Mayeyi-hümayun»

«Hümayun» ladında bəstələnmiş əsərlər siyahısı

Şifahi ənənəvi professional musiqi

Tasniflər: «Hümayun».

Rənglər: «Hümayun» («Hümayun dəramədi», «Mayeyi-Hümayun», «Tərkib»).

Muğamlar: «Hümayun».

Azərbaycan bəstəkarlarının əsərləri

Opera və balet musiqisi:

Üzeyir Hacıbəyli

«Leyli və Məcnun» operasından:

II şəkil: Orkestr epizodu (*hümayun – şüştər*).

Fikrət Əmirov

«Sevil» operasından: Sevilin ariyası (orkestr girişi – *hümayun*, vokal partiya – *şüştər*).

Qara Qarayev

«Yeddi gözəl» baletindən: Gözəllər gözəlinin rəqsi.

Arif Məlikov

«Məhəbbət əfsanəsi» baletindən:

Fərhad və Şirinin adajiosu.

Məhminəbanunun monoloqu.

Simfonik musiqi:

Cahangir Cahangirov

«Arazın o tayında» vokal-simfonik poeması.

Tofiq Bakıxanov

«Hümayun» simfonik muğamı.

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №26

Mövzu №26. Əlavə ladlar. II növ «Çahargah» ladinin quruluşu

Plan:

1. Pərdələrin lad vəzifələri.
2. Səsqatarı.

$\frac{1}{2}$ - $1\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$ formulu üzrə qurulmuş tetraxorda aşağıdan qovuşuq (zəncirvari) üsulla yuxarıdan isə ayrı üsulla (yanışı birləşmə) $1 - 1 - \frac{1}{2}$ formulu üzrə qurulmuş tetraxord birləşdirilsə, o zaman ikinci növ «Çahargah» ladinin səsqatarı alınır.

Bu səsqatarında orta tetraxordun birinci pərdəsi ladin mayəsidir.

«Do» mayəli II növ «Çahargah» ladinin səsqatarı:

II növ «Çahargah» ladinin tam və yarım kadansları eynilə I növ «Çahargah»da olduğu kimidir.

II növ «Çahargah» ladinin səsqatarında pillələrin funksiyası:

- 1-ci pərdə – mayənin alt kvartası və mayə alt tersiyasının alt aparıcı tonu
- 2-ci pərdə – mayənin alt mediantası
- 3-cü pərdə – mayənin alt aparıcı tonu
- 4-cü pərdə – mayə
- 5-ci pərdə – mayənin üst aparıcı tonu
- 6-cı pərdə – mayənin üst tersiyası
- 7-ci pərdə – mayənin üst kvartası
- 8-ci pərdə – mayənin kvintası
- 9-cu pərdə – mayənin kvintasının üst aparıcı tonu və mayənin oktavasının alt mediantası
- 10-cu pərdə – mayənin oktavasının alt aparıcı tonu
- 11-ci pərdə – mayənin oktavası

II növ «Çahargah» ladinə bəstələnən melodiya

Musical notation for a melody composed in the second type of 'Çahargah' mode. The notation is on three staves in treble clef, 2/4 time signature. The first staff is labeled 'Allegro moderato' and 'Mayeyi-Çahargah'. It shows a melody starting with a double bar line and repeat dots, followed by notes: D4, E4, F4, G4, A4, B4, C5, D5, E5, F5, G5, A5, B5, C6, D6. The second staff is labeled 'Bəstə-Nigar' and shows a melody starting with a double bar line and repeat dots, followed by notes: D4, E4, F4, G4, A4, B4, C5, D5, E5, F5, G5, A5, B5, C6, D6. The third staff shows a melody starting with a double bar line and repeat dots, followed by notes: D4, E4, F4, G4, A4, B4, C5, D5, E5, F5, G5, A5, B5, C6, D6. Each staff ends with a double bar line and repeat dots.

The image displays a musical score for two pieces. The first piece, "Manəndi-müxalif", is written in a single system of five staves. The second piece, "Andante Hasar", is written in a single system of five staves. The notation includes treble clefs, various note values, rests, and accidentals. The key signature for both pieces is one flat (B-flat). The time signature for "Andante Hasar" is 3/4.

Manəndi-müxalif

**Andante
Hasar**

Müxalif

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №27

Mövzu №27. «Sarənc» məqamı və onun quruluşu

Plan:

1. Pərdələrin lad vəzifələri.
2. Səsqatarı

$\frac{1}{2}$ - $1\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$ formulu üzrə qurulmuş tetraxorda $1 - 1 - \frac{1}{2}$ formulu üzrə qurulmuş tetraxordu ayrı üsulla (yarım ton) birləşdirsə, o zaman «Sarənc» ladının səsqatarı alınar.

Bu səsqatarında alt tetraxordun dördüncü pərdəsi ladin mayəsidir.

«Mi» mayəli «Sarənc» ladını səsqatarı:

0,5 1,5 0,5 1 1 0,5

«Sarənc» ladının həm tam, həm də yarım kadansları «Segah» ladında olduğu kimidir.

«Sarənc» ladının səsqatarında pillələrin funksiyası:

- 1-ci pərdə – mayənin alt kvartası və əsas tonun alt aparıcı tonu
- 2-ci pərdə – alt kvartanın üst aparıcı tonu, əsas ton və mayənin alt tersiyası
- 3-cü pərdə – mayənin alt aparıcı tonu
- 4-cü pərdə – mayə
- 5-ci pərdə – mayənin üst aparıcı tonu və əsas tonun üst kvartası
- 6-cı pərdə – əsas tonun kvintası
- 7-ci pərdə – əsas tonun kvintasının üst aparıcı tonu
- 8-ci pərdə – sərhəd ton

«Sarənc» ladında bəstələnən melodiya

Allegretto
Mayeyi-Sarənc

Şikəsteyi-fars

Mübərriqə

Müəllim: İskəndərova Günay

Mövzu №28. «Şahnaz» ladının quruluşu

Plan:

1. Pərdələrin lad vəzifələri.

2. Səsqatı

1 – 1 – ½ formulu üzrə qurulmuş tetraxorda ½ - 1 ½ - ½ formulu üzrə qurulmuş tetraxordu ayrı üsulla (yanışı birləşmə) birləşdirsə, o zaman «Şahnaz» ladının səsqatı alınır. Bu səsqatının alt tetraxordunun bütün pərdələri «Şahnaz» ladında maye ola bilər.

«Şahnaz» ladında həm tam, həm də yarım kadanslar «Rast», «Şur» və «Segah» ladlarında olduğu kimidir.

«Şahnaz» ladında bəstələnən melodiya

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №29

Mövzu №29. Azərbaycan musiqisinin ritmik xüsusiyyətləri.

Plan:

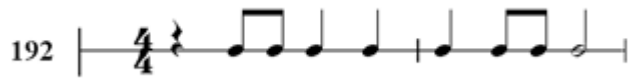
1. Metroritmik quruluş
2. Vəzlər və ölçülər

Azərbaycan xalq musiqisi öz metroritmik quruluşuna görə iki yerə bölünür: birincisi, aydın metrik vəznli musiqi, ikincisi, müəyyən vəznli olmayan musiqidir. Aydın vəznli musiqiyə xalq mahnıları, müxtəlif xalq rəqs havaları, habelə «təsnif»lər (vokal musiqi) və «rəng»lər (instrumental musiqi) daxildir.

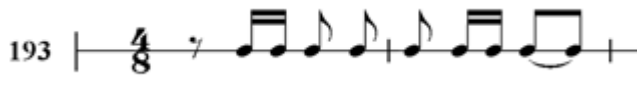
Bu formaların vəznləri ən adi, yəni 6/4, 4/4, 3/4, 2/4, 4/8, 6/8, 3/8 ölçülərdən ibarətdir.

Azərbaycan musiqisi üçün 4/4 vəzn 2/4-dən daha səciyyəvidir.

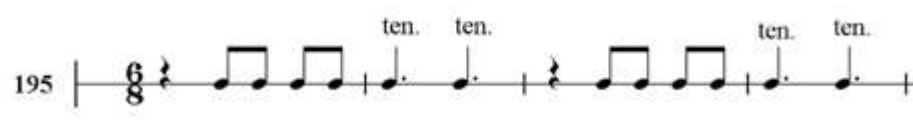
Aşağıda göstərdiyimiz misal 4/4 vəznli musiqiyə ən yaxşı bir nümunədir.

Dörd hissəli xanələr belə də göstərilə bilər:

Bir qayda olaraq 6/8 vəzndə hərəsi 3/8 vəzndən ibarət iki hissə olur; lakin Azərbaycan rəqs musiqisi və habelə rəqs səciyyəsinə olan bəzi mahnıların metroritmik xüsusiyyəti başqa cür qruplaşma tələb edir. Bu qruplaşma iki hissəli vəzn ilə üç hissəli vəznin növbələşməsindən ibarət olur. Misal üçün:

Yuxarıda göstərilən 194 və 195-ci misallarda bütün xanələr öz sürətini dəyişmədən ifa olunur.

195-ci misalda ikinci və dördüncü xanələr sinkopa məxsus gərginliklə ifa olunmalıdır; yəni onlar aşağıdakı şəkildə ifa olunmalıdır:

(Bu xanədə 3 deyil, 2 vurğu vardır).

Göstərilən nümunələrin düzgün ifa olunması üçün ifaçı Azərbaycan rəqs musiqisinin yuxarıda izah olunmuş xüsusiyyətlərini dərinlən hiss etməli və başa düşməlidir.

Vəznətsiz musiqiyə bunlar daxildir: ladlar üzərində vokal və instrumental gəzişmə (improvizasiya). Bu gəzişmə zamanı musiqi ifadələri hər hansı bir xanəyə sığışmır. Burada notların qruplaşması hər hansı bir tonun səslənib açılması yaxud yardımçı səslərlə bəzədilməsi yolu ilə əmələ gəlir. Misal üçün:

İfa olunan gəzişmənin (improvizasiyasının) süni surətdə müəyyən xanələrə sığışdırılması musiqinin nota düzgün yazılmasına və gəzişmə musiqisinin üslubunun pozulmasına səbəb olur.

Təcrübədə Azərbaycan xalq musiqisinin yanlış surətdə nota yazılmış nümunələrinə təsadüf olunur.

1. 6/8 vəznli musiqinin nota salınmasında iki hissəli xanələrlə üç hissəli xanələrin yuxarıda izah olunan növbələşmə xüsusiyyətlərinə riayət olunmur ki, bu halda da ağır hissə əvəzinə yüngül, habelə, əksinə, yüngül əvəzinə ağır hissə düşməklə musiqi təhrif olunur. Misal üçün:

(doğrudur)

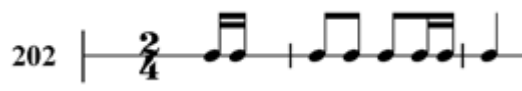
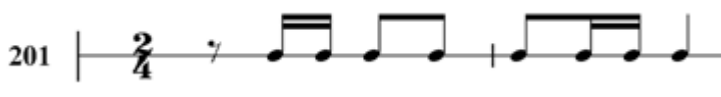
əvəzinə belə yazırlar:

(yanlışdır)

199-cu misalda xanənin nisbətən ağır hissəsində olan ikinci və dördüncü səslər 200-cü misalda xanənin zəif hissəsinə düşür. 199-cu misalda xanənin zəif hissəsinə düşən üçüncü səs 200-cü misalda xanənin ağır hissəsinə düşür ki, bununla da musiqi təhrif olunur.

2. «**Hevratı**» formasında olan Azərbaycan xalq musiqisi nümunələri dörd hissəli vəzn əvəzinə iki hissəli vəznə göstərilir.

201-ci misaldakı 2/4 vəzn həttə ağır sürətli ifa olunduqda da xanədə iki hissə olduğunu göstərir, halbuki sürətli ifa zamanı belə xanədə dörd hissənin olması lazım gəlir.

202-ci misal 201-ci misalın qrammatik cəhətdən düzəldilib xanə xətlərinin düzgün şəkildə öz yerində qoyulmasından ibarətdir; ancaq bu halda da xanə vurğuları ilə zərb alətinin vurğuları arasında bir uyğunsuzluq əmələ gəlir; çalğı alətinin ağır vurğuları zəif xanələrə düşərək ritmik qarışıqlıq əmələ gətirir.

Müəllim: İskəndərova Günay

MÜHAZİRƏ №30

Mövzu №30. Laddarda mümkün olan xromatik hərəkətlər. Melodik bəzəklər.

Plan:

1. Laddarı qeyd etmək.
2. Melodik vasitələr.

Xalq musiqi üslubu xromatik hərəkətə çox məhdud ölçüdə, o da yalnız «Rast», «Şur» və «Segah» kimi laddarda imkan verir.

«Rast» ladında xromatizm

1. Mayə kvintasının üst aparıcı tonu xromatik surətdə yarım ton alçala bilər; misal üçün:

2. Mayə kvintası da həmçinin xromatik surətdə yarımton alçala bilər; misal üçün:

Xromatik qammanın yazılış qaydasına müvafiq olaraq, 204-cü misal belə yazılır:

Yuxarıda göstərilən 203 və 204-cü misallardakı xromatik hərəkətlər mayəsi «Rast» ladi mayəsinin ikinci pərdəsi olan «Şur» ladına və habelə mayəsi «Rast» ladi mayəsinin üçüncü pərdəsi olan «Segah» ladına da aiddir.

Yuxarıya doğru xromatizm tətbiq olunmur.

Qalan laddların pərdələri xromatik dəyişilməyə yol vermir.

MELODİK BƏZƏKLƏR (MELİZMLƏR)

Melodiyanı müxtəlif melodik vasitələrlə zənginləşdirmək, gözəlləşdirmək Şərqi və o cümlədən Azərbaycan musiqisinin səciyyəvi xüsusiyyətidir. Melodiya bəzəklərini yazarkən hər cür şərti işarəni bir yana qoyub, bütün notları kiçik şriftlə yazmaq lazımdır. Adi melodik bəzək bir əsas, digəri isə üst yardımçı olmaq üzrə bir-birinin ardınca cəld gələn iki notdan ibarətdir.

Əgər əsas not ilə yardımçı not böyük sekunda intervalı əmələ gətirirsə, o zaman daha yaxşı təəssürat yaranması naminə yardımçı not yarım ton alçaldılır; misal üçün:

Çox zaman bəzək notlarından ikincisi yardımçı deyil, əsas notun üst tersiyası olur.

Bu bəzək üsulundan xüsusilə klavişli musiqi alətlərində daha asanlıqla istifadə etmək olur. Trel də bir bəzək kimi işlənə bilər.

Gəzişmədə (improvizasiyada) səslər not qrupları (gruppeto) vasitəsilə zənginləşdirilir.

Müəllim: İskəndərova Günay

MƏRUZƏLƏR AŞAĞIDAKI VƏSAİTLƏR ƏSASINDA TƏRTİB OLUNMUŞDUR:

1. Ü. Hacıbəyov. «Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları». Bakı, «Yazıçı», 1985.
2. Bədəlbəyli Fərhad, Seyidov Tərlan. Üzeyir Hacıbəylinin elmi sistemi əsasında milli lad təfəkkürünün inkişafı proqramı: musiqi və incəsənət məktəblərinin şagirdləri, musiqi kollecinin tələbələri üçün «Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları», «Solfecio», «Xor sinfi», «İmprovizasiya və bəstələmə», «İxtisas aləti» və «Ümumi fortepiano» fənləri kursuna əlavə. – Bakı: Nağıl Evi, 2012. – 34 s.
3. İsmayılov M.-S. Azərbaycan xalq musiqisinin məqam və muğam nəzəriyyəsinə dair elmi-metodik öçerklər. – Bakı: Elm, 1991.
4. Pənahova E. Şərq və Qərb arasında mədəni əlaqələr haqqında // «Qobustan» sənət toplusu. Bakı; 2006, № 4 (36)

**AZƏRBAYCAN XALQ MUSIQISİNİN ƏSASLARININ
ÖYRƏNİLMƏSİNƏ DAİR TƏKLİF OLUNAN
NOTOQRAFİYA**

1. Azərbaycan el nəğmələri / nota salan və harmonizə edənlər: *Ü. Hacıbəyov və M. Maqomayev*. – Bakı: İşıq, 1985.
2. Azərbaycan xalq rəqsləri: fortepiano üçün işləmələr / tərtib edənlər: *F. Bədəlbəyli, O. Rəcəbov, G. Abdullazadə, N. Mustafayev*. – Bakı: Mütərcim, 2011.
3. Azərbaycan xalq mahnıları: fortepiano ilə oxumaq üçün işləmələr / tərtibçi və işləyəni – *L. Abasova*. – Bakı: «Təhsil» EİM, 2005.
4. Azərbaycan xalq mahnıları: I, II cild / tərtib edən – *S. Kərimi*, redaktor – *E. Dadaşova*. – Bakı: Öndər nəşriyyat, 2005.
5. Azərbaycan xalq musiqisinin antologiyası. I cild: Azərbaycan xalq mahnıları. – Bakı: 2003.
6. Azərbaycan xalq musiqisinin antologiyası. II cild: Azərbaycan xalq rəqsləri. – Bakı: 2003.
7. Azərbaycan xalq musiqisinin antologiyası. III cild: Azərbaycan muğamları və rəngləri. – Bakı, 2004.
8. Azərbaycan xalq musiqisinin antologiyası. IV cild: Azərbaycan muğamları və rəngləri – Bakı: 2005.
9. Azərbaycan xalq musiqisinin antologiyası. V cild: Azərbaycan muğamları və zərbi muğamlar. – Bakı: 2005.
10. Azərbaycan xalq musiqisinin antologiyası. VI cild: Azərbaycan təsnifləri, dəräməd, diringi və rəngləri, muğamlar və zərbi muğamlar. – Bakı: 2006.
11. Azərbaycan xalq musiqisinin antologiyası. VII cild: Azərbaycan aşiq musiqisi. – Bakı: 2007.
12. Azərbaycan xalq rəqs melodiyları: / not yazısı *B. Hüseyinlinindir*. I dəftər – Yallı. – Bakı: 1965; II dəftər – Halay. – Bakı: 1966.
13. Azərbaycan xalq rəqsləri / not yazısı *T. Quliyev, Z. Bağirov, M.-S. İsmayılov*. – Bakı, 1951.
14. Azərbaycan dəräməd və rəngləri / not yazısı *E. Mansurovundur*. – Bakı, 1984.
15. Azərbaycan qədim el havaları / not yazısı *E. Mansurovundur*. – Bakı, 1990.
16. *Bakıxanov Ə.* Azərbaycan xalq rəngləri. – Bakı, 1964.
17. *Bakıxanov Ə.* Azərbaycan ritmik muğamları. – Bakı, 1968.
18. *Bakıxanov Ə.* Muğam, mahnı, rəng. – Bakı, 1975.
19. *Əmirov F.* Azərbaycan xalq mahnılarının səs və fortepiano üçün işlənməsi. – Bakı: Azərbaycan Dövlət Musiqi Nəşriyyatı.
20. *Əsədullayev A.* Hümayun. – Bakı: Adiloğlu, 2002.
21. *Əsədullayev A.* Rast və Çahargah. – Bakı: Adiloğlu, 2005.
20. *Quliyev T.* 15 Azərbaycan xalq rəqsi. – Bakı: Azərbaycan Dövlət Musiqi Nəşriyyatı, 1955.
22. *İbrahimova S.* Azərbaycan tərənələri: fortepiano üçün 15 pyes. – Bakı: Mars-print, 2009.
23. *İbrahimova S.* Forteplano üçün Azərbaycan mahnı və təsnifləri əsasında pyeslər // Xüsusi pedaqoji hazırlıq kursu üzrə xrestomatiya. – Bakı: Adiloğlu, 2008, s. 133-174.
24. *İsazadə Ə., Məmmədov N.* Azərbaycan xalq mahnıları və oyun havaları. – Bakı: 1984.
26. *Məmmədov N.* Azərbaycan muğamları «Çahargah» və «Hümayun». – Bakı: 1963.
27. *Məmmədov N.* Azərbaycan muğamları «Rast» və «Şahnaz». – Bakı: 1963.
28. *Nəzirova E.* Pyeslər: Azərbaycan xalq melodiylarının fortepiano üçün işləmələri. – Bakı: Azərnəşr, 1963.
29. *Rüstəmov S.* Azərbaycan xalq mahnıları. – Bakı: Azərnəşr, 1967.
30. *Rüstəmov S.* Azərbaycan xalq rəngləri: I dəftər. – Bakı: Azərnəşr, 1954; II dəftər. – Bakı: Azərnəşr, 1956.

31. *Rüstəmov S., Əmirov F., Quliyev T.* Azərbaycan xalq mahnıları / tərtibçi – *Bülbül*. I cild – Bakı: Işıq, 1981; II cild – Bakı: Işıq, 1982.
32. *Zeynalli A.* Çahargah: fortepiano üçün. – Bakı: Azərbaycan Dövlət Musiqi Nəşriyyatı, 1939.

TƏKLİF OLUNAN ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan xalq musiqisi: oçerklər / müəlliflər: *Ə. İsadə, Ə. Eldarova, R. İsmayilzadə, N. Məmmədov, R. Zöhrabov, B. Hüseyinli.* – Bakı: Elm, 1981.
2. *Babayev E.* Azərbaycan muğam dəstgahlarında ritm-intonasiya problemləri. – Bakı: Ergün, 1996.
3. *Bağirova S.* Azərbaycan muğamı: məqalələr, məruzələr, tədqiqatlar. – Bakı: Elm, 2007.
4. *Əliyeva İ.* Azərbaycan musiqisi əsasında lad-intonasiya eşitmə hazırlığı üzrə praktiki vəsait. – Bakı: Adiloğlu, 2010.
5. *Hacıbəyli Ü.* Azərbaycan türklərinin musiqisi haqqında / təqdim edəni, ön söz və lüğətin müəllifi – *F.Əliyeva.* – Bakı: Adiloğlu, 2005.
6. *İsadə Ə.* Azərbaycan musiqi folklorunun öyrənilməsi tarixindən // Azərbaycan xalq musiqisi: oçerklər. – Bakı: 1981.
7. *Məmmədova R.* Azərbaycan muğamı. – Bakı: Elm, 2002.
8. *Seyidova S.* Azərbaycan xalq professional musiqisi. – Bakı: Şirvanəşr, 1998.
9. *Zöhrabov R.* Zərbi muğamlar. – Bakı: Mars-print, 2004.
10. *Zöhrabov R.* Azərbaycan rəngləri. – Bakı: Mars-print, 2006.